

in je prej tudi velike novce tukaj puščal, pripelja se v migu po železnici ogledat, kaj delajo njegovi »prikazčiki«, in skoro zopet odpotuje.

Vender mnoge razmere so Nižnemu takó ugodne, da še ne izgubi skoro slave svoje; imenitno tržišče ostane vedno zaradi svoje léze. Od tukaj se začinja parohodstvo po Volgi v vélikem; vodni velikani se dan za dnevom premikajo od Nižnega naravnost do Astrahana in odtod po Kaspijskem morji.

(Dalje prihodnjič.)

Luči.

Spisal Anton Funtek.

I.

V visokem božjem hramu sveti večna luč. Mračna nje svetloba trepeče po zlatem oltarji, igra na marmornatih svetniških kipih, odseva na stenskih podobah. Skozi obokana ókna se razlíja mésečina v bledih žarkih; skrivnostne sence vstajajo po tihotnem prostoru, kjer plove duh večnosti; svetost preveva božji hram. V ta mir ne zvené glasovi viharnega življenja, ali življenje, brezmejno življenje hrani ta mir! Karkoli vré zunaj, karkoli vznbuja in morí človeška srca, to prenaša človeštvo v sveto tihoto; žive svoje željé razodeva v kipečih molitvah, blaženstvo in gorjé se spaja tu . . .

Premnoge rodove je zrla večna luč. Rod za rodom je postajal pred njo, rod za rodom izginjal in légal k pokoju. In kadar izmré sedanji rod, molil bode nov pred njo . . . Siromaštvo v slabo zakrpani obleki, bogastvo v prešernem svilnatem krilu klečí na kamenitih tleh; bledi, boleštni obrazi, katerim je življenje vtisnilo neizbrisni svoj pečat na čelo, cvetoča jasna lica obračajo se tu navzgor; vela ustna prosijo pomoči, rdeča ustna šepečejo tod . . . Pred večno lučjo mré ugaslo okó, iskri živi pogled; suhotne tresoče roke in mehke dražestne ročice se sklepajo tu . . . In vse raznovrstne željé, katere so po dnevi vztrepetale v dišeči zrak, vsa radost in vsa bolest, katera pólje k nebeškemu Očetu — vse se druži tu v ponočnemu miru in tajni glasovi se budé po temotnih prostorih . . . Večna luč sije pokojno med njimi; ona zrè povesti človeškega srca, zgodovino človeškega rodu! In vedno so iste povesti in zgodovina je ista. Iz temnih čustev, kakeršna bégajo srca, iskri se jasna blaginja, katero je nebó samó položilo v dušo človeško, in zlate luči se dvigajo iz sénčne zgodo-

vine . . . Ali te luči naj požgó, kar ni plemenitega v duši; sovraštvo se raztôpi v toplih žarkih vesoljne ljubezni, brez katere izdaja, pobija brat brata! . . . V srci človeškem gorí večna luč — prižgana v prvem človeku, ugasnila ni v vihnih stoletjih, katera so vršela ob nji, gorela bode, dokler ne izdihne poslednje bitje . . .

Gôri torej, živi, krepčaj se, večna luč vesoljne ljubezni, goreča na oltarji srčnem, živeča ob ôlji nesmrtnih vzorov, plemenite poezije! —

II.

Jasna zimska noč. Dolge sence vstajajo po mestnih ulicah, kjer je utihnilo življenje, ali jasno se leskečejo ôkna, na katera se vsipljejo mésečni žarki. Kakor prezoren ovôj se prostira rahla megla po mestu; zmrzli sneg po strehah se iskrí v mésečini; glasno odmevajo udarci stolpnih ur po svetlem zraku, na ulicah kriči ponočni čuvaj polunočno uro; luči so pogasnile, mesto spí . . .

Srečen je malokdo, kdor čuje ob tej uri! Teló je utrujeno, duh želí počitka; gorjé mu, kdor mora čuti, komur tudi po noči trka skrb, potreba na vrata! Glej, ondu v visoki hiši sveti luč iz uboge podstrešne sobice; brez mirú ubada ondu suhotna bela roka šiljasto šivanko v belo platno; v dvé gubé sedí ubogo žensko bitje pri nizki mizici — kakó jo ščemé očí, kakó bolé roké! Glava se ji veša, roka zastaja — da bi zdajci mogla pustiti svoje delo in v postelji okrepčati utrujeno teló — zdi se ji, da bi jo za teden dnij okrepčal takšen pokoj! . . . Kakó rezak dih prihaja skozi mala ôkna, kjer cvetó ledene cvetice, kakó ledení sapa v slabo kurjenem prostoru! Toliko da more še držati šivanko, toliko da se ne zgrudi na tla, da ne zaspi, akoprem na veke! O, kaj vé to ubogo deklé o veselem življenji, katero drugim srečnejšim sestrám podaja svet! Kakor krasne neverjetne pravljice se glasé tiste povesti, katere govoré o svetlih dvorana, o razkošnem bogastvu, o neskrbnem uživanji! . . . Nje dvorana — mračna sobica; nje bogastvo — to ubogo imetje, katero zapirajo štiri gôle stene; nje uživanje — delo, bridko siromaštvo! Kakó je vesela, kadar more vsaj za jedno, dve uri zapustiti ta tesni prostor; nedelja ji je ves dan Gospodov, dan počitka, in z rahlim veseljem se pač pomeša tedaj med praznično oblečene ljudi, hití na sveži zrak, da se ji okrepé slabotna pluča, gleda svet, kakor bi zrlo dete na pisane igráče . . . Takrat niti ne vidi, kakó se to in óno okó sočutno ozira po šibkem nje telesi, po bledem obrazu, po rdeče obrobjenih očeh — takrat je srečna, toli srečna, da se niti skrbí ne morejo naseliti v

nje dušo. V teh trenutjih se veseli tujega bogastva, kakor bi bilo bogastvo nje; ona ne zavida nikomur, samo rahlo ji vstaja misel, kakó srečna bi bila, če bi imela le majhen del ónega imetja, katero imajo drugi! In nikakor ne more umeti, kar čuje o priliki, da nikomur ni dovolj, da s pohlepnimi rokami sezajo po večjem bogastvu . . . Le majhen del, le tolik, da bi ne delala po noči! Saj dela rada: po dnevi, ko se solnčni žarki takó prijazno vsipljejo v nje sobico, tedaj je delo takó prijazno, celó lehna pesem se časih glasi iz njenih ust, ali po noči, ko utihne spodaj zadnji glas, ko sije mésečina skozi mala ókna, tedaj jo obhaja bridkost, da bi jokala glasno. Marsikatero ónih dragih oblek, katere je šivala spretna nje roka, pokropile so nje solze — skrbno jih je pobrisala vselej, kadar so v slabotnih trenutjih padale na tuje blagó . . . Pekoče solze iz pekočih očij! . . . Nikakor, jokati ne smé; čula je, da slabí okó, kadar je rosé preobile solzé. In nje okó je slabotno; kakor tenka megla ji pólje časih pred očmi, da prav ne vidi; dobro vé, kakó nizko se mora pripogibati k delu, in kdo zná, utegnil bi priti dan, ko popolnoma ugasne luč očij, ko se nepredorna temina prostré okoli nje . . . Večna noč! Gorjé ji tisti hip, ko bi zlati solnčni žarek zaman posvetil na ugaslo nje okó! Dobrotni Bog, tega ne! Če mora biti, trpela, delala bode še jedenkrat toliko, samo večne noči ne! Dokler vidi, more živeti, kadar oslepi, takrat mora umreti. O, kakó iskreno moli, kadar prihajajo glasovi zvonov na nje uho, kako presrčno prosi, da bi jo nebó krepilo v težkem življenji, kakó pobožno prosi luči duševne in luči telesne! . . . Iz borne lučice na mizi pa se tedaj dvigne svetel plamenček in kadar za hip prestane z delom, tedaj se ji zdi, da vidi v plamenu škodeželjen spačen obraz, zdi se ji, da čuje iz luči hudoben glas, ki ji pripoveduje strašno povest ob ugaslem očesi, o večni slepoti . . . Telo ji zatrepeče, pošastna obsena beží . . .

Nebó, zanesi ji! Pošlji smrt, ali ne dàj, da ugasne luč skaljenemu očesu!

III.

Veter, sneg . . . Hitro se je naredila noč, skoro po četrť uri uri so se jele užigati luči po visokih mestnih hišah, kjer se prostira toli mehka, blagodejna toplota; zaiskrele so v neštevilnih prodajalnicah, kjer je razstavljeno božično blagó, ali gorele so mračno v svetilkah pouličnih. V gorko obleko zaviti hité ljudje po mestu, gosto se vsipljejo snežinke nánje, veter jim brije neusmiljeno v obraz in sili skozi gorko odejo do života. Ali notri v srcih je nocoj takó gorkó

toli blažena mehkota objemlje nocoj ta srca in toli slovesno veselje trepeče v njih! . . . Vrata pri prodajalnicah se odpirajo in zapirajo neprestano: glej, tu prihiti na ulice mož s precejšnjim zavojem v roki, kamor je zavil vse bogastvo, s katerim bode nocoj osrečil deco svojo; tam izbira žena med ogromnim blagom, katero je nakopičeno na prodajalnih mizah; tiho veselje ji sije z lica; kakó pač bodo zavrnila presrečna deteta, prejemši svoja darila in naj so še takó skromna, še toli ponižna! O, gotovo, nocoj je večer, ko vsakdo prinaša darov ljubljencem svojim; marsikatero veselje si je prikrajšal med letom in skrbno hranil trdo prisluženi denar, da razveseli draga bitja, da se veseli sam, ko se prostira tiho, presrečno veselje po vesoljni zemlji . . . gorjé mu, kdor ne more biti srečen na sveti večer! . . .

Poezija svetega večera! Kakó veselo goré nocoj luči po neštetih hišah, kjer slavé praznik rodbinske sreče, kakó tesna ljubezen spaja nocoj srca, ki živé le drugo za drugo, s kolikim veseljem zre oče na otroka, dete na očeta, in tisti mali darovi, katere sipljejo ljube roke, koliko čudotvorno moč imajo v sebi! Na sveti večer molči prepir; posvetni šum se umika blaženi tihoti; skrbí zaspé vsaj za jeden večer! Nad vsako hišo plove krilat poslanec božji, da blagoslavlja presrečne prebivalce; sveti spomin odrešenikovega rojstva preveva svet . . . Lep je sveti večer — gorjé srcu, ki se zapira poeziji njegovi! . . .

Pred razsvetljeno prodajalnico stoji ubožno oblečena žena; k nji se pritiska šibko, siromašno dete. Koliko bogastvo se bliska za jasnimi stekli, koliko svetlih živobojnih igračič! Z željnimi očmi se ozira blede deček nánje — o, pri toliki krasoti celó ne čuti ostre sape, katera mu sili skozi tenko oblačilce, ne čuti hudega mraza, v katerem mu ledené rdeče ročice pri tolikem bogastvu ne vé, ne more vedeti, kakó siromašen, kakó neizmerno je nesrečen! Ta čili konjič, ki stoji kakor živ pred njim, kakó bi se hotel igrati z njim; ta štirikolesni voziček, kakó veselo bi drdral po tesni domači sobi; ta zlata trobenta, kakó zvonke glasove bi ji izvabljal; ti svinčeni vojaki, kakó ponosno bi stali, ko bi razpostavil njih krdelo in jim veleval z zvenečim glasom, dà, prav s tistim glasom, kakor je čul častnika, ukazujočega svoji četi! In tam se leskeče svetli šlém — s kolikim veseljem bi ga dejal na glavo; óna kriva sabljica z zlatim čopom, s kolikim ponosom bi jo hotel opasati in sukati pred podložno svojo četo, in óna puška, kakó bi streljal z njo, da bi odmevalo po sobi, po vsi hiši, po mestu, po vsem svetu . . . O, in ta zelena smréčica, na kateri goré jasne luči — tu jo vidi pred seboj, resnično božično drevce, ka-

keršnega še ni videl . . . Ali v visokih hišah bodo nocoj gorele luči na drevesih, in zlati orehi, rdeča jabolka, druga krasota, kakeršne sploh ne pozna, vse to bode viselo in se lesketalo na zelenih vejah. In s svetlimi očmi bodo stali otroci, prav taki otroci, kakor je on, samó srečnejši, veselejši pred drevescem in vriskaje in s solzami prejemali darove — ali je to pač resnica, ali res tako srečo zapirajo óni ponosni hrami? Domá v sobici pa bo tema in ostri dih pozimske sape bode prihajal skozi slabo zapirajoča ókna in silil skozi tenko odejo v postelj, da bo v mrazu drgetalo ubogo telesce! . . . Da bi mogel prejeti samó jeden, samó najmanjši del tega bogatega krasú, na katerega mu zro poželjive oči, in nepopisno veselje bi se naselilo tudi v tistem ponižnem hramu, kjer preživlja svoja leta! In zlate sanje bi se mu po noči rodile v glavíci in srečen bi bil na sveti večer, kakor je srečnih sto in sto družih, katerih ne pozna, kateri pa vender živé! . . . Toda ničesar ne smé vzeti s seboj, samó gledati smé te krasne stvari, in gledal bi jih do jutri ali še delj, in svetle podobe bi se porajale v razvneti njegovi glavíci! . . .

»Pojdiva!« začuje zdajci rahli glas máterin — kaj vé to malo dete, kakó težko se je izvil ta glas ubogi ženi! Dušilo jo je v grlu, zgrudila bi se bila na kameniti tlak in jokala brez konca v zimsko noč! Ali ni čitala v duši svojega deteta? Ali ni zrla v svetle oči, ki so se takó zamakneno pojila s krasoto, do katere ne more? Ali ni hotela že zdavna oditi, ko se ji je krčilo srce v prsih? Toda ne — še huje bi hotela trpeti, samó da pozablja ubogi deček svoje uboštvo; saj jima nihče ne brani, da stojita pred svetlim oknom — kdo ju vidi nocoj! Ti ljudje, ki hité mimo njiju, imajo nocoj svoje misli, uživajo v mislih bodoče veselje — gotovo, kdo bi zahteval, naj se tudi ozró po teh mračnih bitjih, katerima ni došel sveti večer! O, kdo vé, kakó je to hudo, in kdo vseh teh srečnih ljudi bi umel tisto vprašanje, katero ji siloma prihaja na dan: zakaj takó, zakaj ne drugače? In če trpim jaz, zakaj mora trpeti tudi ta nesrečni otrok? Grešna misel, ali kdo vrže prvi kamen na ubogo ženo, kateri se šibé kolena od notranje slabosti? In zakaj je prišlo takó, da je zagrebla ónega, ki je živil málo družino, živil s poštenim, napornim delom? ali je bilo prav takó, ali je moralo biti takó? Pristopite, kdo zalúči prvi kamen?

»Pojdiva!« začuje se znova nje glas; mrzla nje roka z rahlo silo poprime ljubljene ga dečka. In deček sluša in bridke solze mu kapljajo po lici . . . Še jeden pogled po razkošni lepoti — minil je sèn! Hu, kakó je oster veter, kakó brije okoli obraza! Tu okoli ogla,

kako silno mu vrè naproti — domòv, domòv, iz svetlega mesta v temni dom! Gôri v ónih hišah goré luči; skoro dojde Božič v jasne prostore — deček, gorjé ti! In gorjé vsakomur, kdor ne more biti srečen na sveti večer! . . .

Vzdihi.

I.

Tenka, suha, stara,
Kakor snežek bela
Že naprot si meni,
Mrzla smrt, hitela.

Šum perut sem tvojih,
Tvoj sem dih že čutil,
In trpljenja svoj'ga
Blizu konec slutil.

Ali ko sem roci
Hrepeneč ti stezal,
S táboj je, nevsmilna!
Zadnji up mi zbežal.

2.

Krog in krog me gosta
Je obdala tema;
Sam sem, vse okoli
Le puščava nema.

Kje si, zvezda jasna,
Kje si, zvezda mila,
Koja si na poti
Vedno mi svetila?

Preč je, preč; oh, Bože,
Vse mi je propalo!
Pa zakaj mi srce
Živo je ostalo?

3.

Nad menój razteza
Nebo se široko,
Krog in krog pa morje
Temno in globoko.

Strašna burja piše,
Val se z valom bije,
A rešilne luke
Vender le še ni je!

Z Bogom, čolnič, z Bogom;
Nada je propala
Sam Bog zna le, koja
Te razbije skala

4.

Za tebój v višavo
Spenjal sem se jasno,
To biló razkošno,
To biló je krasno!

A v najlepši sreči
Smrtonosno zmo
Z neba me podrlo
Je na zemljo črno.

V prahu zdaj se valjam,
Strta so mi krila!
Zgubljen sem, oj zgubljen;
Z Bogom, moja mila!

5.

Noč se že razganja,
Lehko vetrič veje,
A na svetlem vzhodu
Novi dan se smeje.

Vse se vzbuja, giblje,
Vse živo, veselo
Po počitku nočnem
Vrača se na delo.

Idi, idi, delaj,
Ráduj se življenja;
Meni strto srce
Skoraj biti jenja!

Zamejski.

Luči.

Spisal Anton Funtek.

IV.

Poročni oltar, ženin, nevesta . . . Duhovnik je zvezal roki, pri-sega sklenila srci. Zlat prstan se leskeče na rokah, čista sreča v očéh. Luči goré veselo, dih božji plava blagoslavlja po zraku; s sklonjeno glavo stoji nevesta, ali slovesna čustva ji dvigajo srcé . . .

Prišel je torej usodni hip, bridak in vender takó vesel! Zaprla so se vrata deviške svobode; iz svetá neskrbne mladosti je stopila v življenje polno skrbij, a polno tudi veselja. Nevesta, blagost ti! Kakor bi bilo včeraj, takó živo se spominjaš blaženega hipa, ko si prvič zrla nánj, ki ti bode spremnik v bodočih dnéh; óno nepopisno veselje ti polni tudi sedaj dušo, ali sedaj ga posvečuje slovesnost trenutja; kakor rahla solza ti trepeče v očéh. Kakó bi ne zrla nazaj, kakó bi ne zrla tudi naprej? Mirno domovanje, kjer si vzrasla, oklepalo je svet za sé; tod je pila duša tvoja čisto ljubezen blagih ljudi; samó tem je bilo odprto domovanje. In zláto solnce je svetilo v tvojo mladost; če se je hipoma pokazala meglica, zatemniti ni mogla obzorja in razpršila se je hitro, kakor je prišla. Z zlatimi spomini ostavljaš domačo hišo, blagoslov očetov in máterin te spremlja v novi dom. Ta dišeči venec, ki ovija glavo tvojo, kropile so máterine solzé; drhteča roka sive žene ga je pripela na zlate lasé, blede ustna očetova so molila svoj blagoslov nad njim . . . Ljubila boš ti plemeniti bitji, dokler boš dihala, ali srčno boš ljubila tudi njega, čegar roka sedaj počiva v tvoji. Blagost ti! Samó jeden pogled v té resne njegove oči — vso prihodnjo svojo srečo čitaš iz njih! In dičen sèn se poraja v tvoji duši: miren, prijazen dom gledaš pred seboj, cvetoča žena vlada v njem, mila deca ga oživlja. Zdajci čuješ stopinje, vrata se odpró: on, soprog, oče, prestopi prag, vesel pozdrav mu zvení naproti, ljubeče roké se mu privijajo . . . Iskren poljub mu dahneš na čelo, in hipoma se mu zgladijo temne gubé — posledice trudapolnega bója za žitje, hipoma se zjasní okó, katero je zrlo kakor v tenki megli . . .

Blagost ti! Zlat je ta sèn pred oltarjem zlatim, in zláta bode resnica! Kdor sanja takó, moli nevedé: nehotoma se dviga srce v nadzemeljske prostore, iskreno prosé, da nebó blagoslovi prisego zve-

stosti. — Z dveh srčnih oltarjev puhti molitev pred stol božji . . . Usliši jo, dobrotni Bog! Ne daj, da bi ugasnile luči srčne, ne daj, da bi v viharji zamrla molitev! . . .

V.

Solnce tone, mrak zavija zemljo. Iz visokih poslopij se vračajo delavci; ogenj je ugasnil na ognjiščih, mogočni stroji mirujejo; lehkoten oblačec plava nad začrnelimi dimniki. Teló je utrujeno, utrujen tudi duh. Domá čaka družina reditelja; svetle luči se užigajo po skromnih prostorih; preprosta večerja stoji na mizi.

Pač si jo zaslužil, zagoreli mož, ki tu po stranski poti stopaš domóv! Delal si od ranega jutra do poznega mraka, da si priboriš svoj kruh. Delal z bolečimi rokami, potnim čelom. Vsakomur moreš ponosno pogledati v obraz: trd je kruh ali pošten; kar uživaš, to je tvoje; življenje je tebi neprestano delo; delal si, odkar se zavedaš, delal boš, dokler ne izdihneš duše. Roké so trde, žuljave; v domovanji tvojem se ne košati bogastvo, niti blagostanja ni — kakó pač je ubožna hišica, kjer je bival oče, kjer stanuješ sam! Zaslužek toliko da za vsakdanje potrebe, privoščiti si ne moreš dosti, ali pošten si, težkega madeža ni na tvojem življenji. In té roké, pač so črne od prahú, ali čiste so kakor roké nedolžnega deteta, in kakor okó nedolžnega deteta, takó zrè tvoje okó. Tvoje poštenje, ponos tvoj! . . .

Dospel je v svojo hišico in prižgal skromno svetilko. Siromašen dom, kakeršnega ima samotni, ubožen človek. Miza, stol, omara, postelj . . . Nikogar, da bi mu iztegnil roko v pozdrav, da bi ga čakal pri vrátih. Drugod ni takó, drugod čakajo otroci, žena. In bodi lice še takó temno, v domačem krogu se zjasni. In tisti črv, ki gloje srce, miruje za hip: v domačem krogu pozabljajo tovariši, da so delavci, sužnji neizprosne moči denarne, v domačem krogu je delavec človek, oče, soprog, reditelj družini. Tu je njegov dom, tu je gospodar on, ki mora po dnevi služiti drugemu gospodarju, da sam ne vé, čemú . . .

Da sam ne vé, čemú? O, tovariši, katere gleda v mislih samotni mož, óni vedo, čemú služijo! Jedna sama misel vodi njih delovanje, misel, da niso sami na svetu, da se izteza po dvoje, četvero ali tudi več rok po črnem kruhu, katerega jim režejo. In samotni delavec vé, da ta misel ni tožna, nego da krepi, podvaja telesne moči, da se roka, katera se je povabila za jeden, dva hipa, s ponovljeno silo iztegne po delu — ali ni že opazal tovarišev v delavnici? Ali ni videl, kakó

Luči.

Spisal Anton Funtek.

VI.

Mračna luč; na mizi srebró in zlató; ob nji postaren mož šiljastega obraza. Pohlepno grebe suhotna tresoča roka v bogastvu, izbira svetle denarje in jih poklada na kupe; male sive oči se upirajo srepro nanje, ves život se trese v razburjenosti. Poleg srebrá in zlatá vrednostni popirji v precejšnjem neredu — koliko siromakov bi pač moglo osrečiti imetje, ki se razgrinja tod, koliko bridkih solzâ bi moglo posušiti! Vender ne: zaklet je denar; na svetli kovini se le-skečejo bridkostne solzé; blagoslova božjega ni na njem. Zakleto je tudi pretrdo srce, katero bije v prsih samotnemu možu; zaklete so roke, katere so segale po zadnjem vinarji siromakovem; oplenjena domovja molčé in vender glasno kličejo kazni nebeške na brezčut-nega bogatina. Gorjé, kogar je kdaj prisilila potreba, da je prišel v to hišo iskat pomoči; srčni svoj pokoj, zadnji del blaginje svoje je pustil v nji. Neizprosno je térjal upnik svoj delež nazaj; óni blede mož, čegar teló in duh je sklonilo neprestano uboštvo, klečal je zaman pred njim; nedolžne roke so zastonj prosile odloga, solze so zaman rosile upala lica . . . Samó skomizgnil je z ramami in zahteval pravico svojo: obraz je nabral v resne gubé, kakor bi se boril s človeškim čustvom — slepilo samó! Tu notri ni srca; v teh koščenih prsih je zagreben kamen, ki se odzivilje samó tedaj, kadar zvení srebrna, zlata kovina ob njem . . . Družino za družino je tiral z dednega dóma in slastno izračunjal svoj dobiček. Gotovo, sreča ga spremlja pri vseh dejanjih — bedak, kdor misli, da ni sreče brez poštenja! Poštenje je dim, razum samó veljá! In kdor ima razum, tak razum, kateri ne umeje nobenega srčnega glasú, tisti suče vse te slabotne poštene ljudi po svoji volji in računja ž njimi prav takó lehkotno, kakor z mrtvimi številkami na popirji. Kolikor daljša je vrsta, tem večji je uspeh; kadar dojde ura, ko bode treba zapreti mótné oči, tedaj bode še jedenkrat samosvestno pogledal na svoje življenje in priznal si bode — — ne, do-volj, teh mislij ni treba, óne mrzle poltí, ki ga obvzemlje od glave do nog, tudi té ni treba! Ali je zaman bistril duh od rane mladosti do sedaj, trpel od ranega jutra do pozne noči in požil okó z iskrečim sijajem, uhó z zvonkini glasovi samó zategadelj, da napósled ne bode ni-česar vzel s seboj? Ali je živel samó zató, da je pogubljal druge in

iz njih pogube srkal moči svojega življenja? Kaj mu pač podaje življenje? Ni reči ne more, da ga uživa; strada, trpi žejo, ker je škoda svetlih stvarcev, ki leže dobro zaprte v železnih zabojih; po noči, ko leži v temi na ubožni postelji, obhaja ga strah, da bi mu tuja roka ne odnesla bogastva, po dnevi si ne upa z dóma . . . Smešno, če misli, da je gospodar iskrečemu zlatu, — suženj mu je z dušo in telesom! Gorjé mu, kdor je takó! Kadar gleda na svetle žarke, tedaj segajo skozi okó doli v srce in požigajo še tista boljša čustva, kolikor jih je ostalo; s požganimi čustvi pa se tudi na zlatu samem suše bridkostne solzé, katere so morda obvisle na njem, izginjajo pege, katere so temnile njegov sijaj — haha, kdo more sedaj ločiti to zlató od družega zlatá! Kakor spev nebeški potem odzvanjajo vsi óni drobni glaski, kateri so bili zakovani v rudo; oglašajo se takó vabéče, pripovedujejo in šepetajo toli krasne povesti o bogastvu, preširnem blagostanji, o svetovnem gospodstvu, da se širi okó lastnikovo od srčnega veselja, da pridržuje sapo, da mu trepetajo udje otrpli . . . To je užitek, tacega ne bi dal za vse tiste dušne vrline, s katerimi se baje ponašajo nekateri nerazumniki — sém pridite, vi poštenjaki, kateri propovedujete o čistih rokah, o nravnovisokem žitji človeškem, katero se mora otresti zemeljskega prahú in seveda zlatega tudi — sém pridite, in poslušajte té povesti, katere vstajajo iz jasnega bogastva, to je poezija, ob zlatem viru srkajte poezijo zlátó! . . . Ali smrti ne, o smrti molčite! To je zla beseda — da izrečete to slovo, hipoma utihnejo glaski in hipoma se izgubi čar. Teló vztrepeta pod težo izgovorjene besede in o vsi poeziji ostane le tesni grob, kamor zapró truplo, zlató pride drugam, kdo vé, kam. Vse tisto zlató, za katero se je trudil do konca dnij! Srečni dediči pa se bodo smijali v pest in pili na dober spomin osamelemu možu, ki jim je pridobil toliko — o, zblaznel bi! — dolžniki njegovi, oplenjeni očetje siromaški, bodo pa preklinjali prav tisti spomin in deci svoji pravili o moži, ki se je zameknil v zlató, izročil dušo in teló njemu v last in trpel in se trudil samó zaradi zlatá; o moži, ki je v grozni zaslepljenosti svoji tiral družine iz mirnih dómov in — kdo vé, če se ni moglo zgoditi takó — nračnemu gospodarju podzemeljskega bogastva izročil živo srce in prejel srce kamenito ali pa zlátó za njé . . . Tak spomin bode pustil za seboj, duh pa ne bode imel pokoja v grobu . . .

O smrti molčite! —

L u č i.

Spisal Anton Funtek.

VII.

Poslovil se je nocoj od rojstvene hiše, od roditeljev, bratov in sestrâ; zdaj sedi sam v podstrešni sobici, katera mu je bila pripravljena vselej, kadar so se zaprli prostori mestnih učilnic, kjer se bistri duh in pripravlja za bodoče življenje. Še mu trepeče v srci mili glas máterin, ki je jokaje objela ljubljenca svojega; zdi se mu, da še oklepa rokó osivelega očeta, ki je s tresočim glasom pozivljaj nánj blagoslov nebeški; še vidi solzne obraze manjših bratov in sestrâ, in z neznosno silo mu lega na prsi tisto nepopisno čustvo, da je domá in vender ne več domá! Poslednja noč! Jasna mesečina sije skozi okno, slabotno brlí svetilka na mizi. Takó hudó mu je pri srci, toli zatohel zrak se prostira po sobi, da mu zapira sapo; zadušiti ga hoče. Zdajci odprè okno in gleda v noč. Kakó lepó se razgrinja tod óni veseli svet, katerega je vsekdar ljubil takó, na katerega je tolikrat mislil v mestu! Tudi od tega svetá se je treba posloviti nocoj. Glej, ondu se širi zeleni gozd prav takó, kakor se je širil tedaj, ko je prvič zapustil rojstveno hišo; óni pisani travniki so taki, kakor so bili nekdej, daljne, sinje goré stojé takó, kakor pri prvem slovesi. Ali te goré so mu nekdej mejile svet; mislil ni, da se za njimi razgrinja tujina, kamor stopi jutri. Poslednjo noč na dômu oživé spomini; zdi se mu, da prihaja v tesno sobico davna zlata mladost, da ga pozdravi še jedenkrat in se posloví od njega; zdi se mu, kakor bi moral seči v róko samemu sebi in se posloviti sam s seboj! . . . Nazaj in naprej mu gleda duševno okó — takó ni gledal še nikoli! Znan mu je veseli deček, katerega vidi na domačem svetu, znan tudi resni mladenič, kateri ustvarja življenje svoje na tujih tleh. Lepe slike se vrsté tu in tod; zahvaljati mora Bogá, da mu je dal takó neizkaljeno in srečno mladost, prositi Ga mora, da bi čuval mladeniča v daljini in blagoslavljal naporno delo njegovo. Boječe ne stopa v daljino, resni lepi sklepi ga spremljajo na pot. Obsežno mu je duševno obzorje, ali širje mora biti, to je dolžan samemu sebi. Zategadelj bode delal v tujini z neutrudno marnostjo; če sam v sebi ne bode imel opore, na koga pač se hoče naslanjati? Telesno ne bode trpel, to vé; oče ne bode pozabil sina svojega, dušni napòr pa ni trpljenje. Nikoli mu ni bil, kajti z napòrom mu je rasla moč. Ako se mu je

tudi zresnilo okó, nič ne dé, z otroško dušo in otroško-veselim obrazom ne more stopiti v svet. Káko pač si misli bodočnost! Zdajci šele stoji na polu poti; drag mu je dom, ali dražji mu je poziv, ki mu velí v tujino. Često se bode oziral v domači svet in srkal novih močij iz spominov na mladost in domovino. Kadar pa se vrne, dojde častno, dojde, da stopi v dejansko življenje. Ali zvesto v srci hoče vedno nositi plemenite nazore, katere mu je vcepila mladost; srce in dušo hoče posvetiti domovini in rôdu svojemu. Ta misel mu lajša slovó in lajšala mu bode tudi težko pot skozi življenje; ko odide jutri, pa vé, da bode marsikatero srce prosilo zánj; sam ne bode na tujem. Sladka je tá zavest; ali gorjé njemu, ki odhaja z mislijo, da se ga nihče ne bode spominjal, da ga ne spozná nihče, ko se vrne . . .

Nocoj še oživite, spomini na minulost; odpri se, daljna bodočnost, da se lože loči užaljeno srce!

VIII.

Prijazna sobica; predalniki polni knjíg; miza posuta s popirji; nad njo podobe, kipi učenih mož. Pri mizi mlad bledoličen mož visokega čela, duhovitega obraza. Iz peči žehtí dobrodejna toplota po sobi; prijetno razširja svetilka luč po mirnem domovanji. Zunaj mête; z ulic se čuje smučanje sanij; sicer mir. Jednakomerno tika nihalo na stenski uri; pozno je v noč, skoro utihne življenje po mestu. Mladi učenjak-samotar čita, lista v debelih knjigah, izpisuje posamične odstavke, išče in novič spopolnjuje rokopis. Resno in vender živo mu zró očí; lica se rdé; z vsemi silami bistrega svojega duhá se uglablja v veliko delo, katero bode, ako Bog dá, njemu na čast, znanstvu v propeh . . .

Dan za dnevom dela takó; pozno v noč še gorí svetilka v učenjakovi sobi. Dan za dnevom mu hitéva peró po popirji, da zapisuje misli, katere rodi izobraženi um, postavlja joč mogočno poslopje duševno. Znancev ni iskal nikoli, vender vse mesto ga pozná; udano ga pozdravljajo, koderkoli se prikazuje; marsikatero okó se ozira spoštljivo po njem. Daleč izven mestnega ozidja je poznano njegovo imé; učenjaki prve vrste sodijo častno o njem. Njegov glas veljá v znanstvenih stvaréh; brez ugovora se pokarjajo izrekom njegovim, katere izraža čudovito bistro in duhovito. Ali tudi rezka, uničujoča je njegova sodba, kadar treba ščititi znanstvo proti oholemu nazadnjaštvu, katero se zaletava kakor ponočna véšča v svetlo luč resnice. Plaho se umiče tedaj mračna svojat jasnemu duhu njegovemu, in sence zbežé kamor posije solnce njegovega znanja . . .

Sam ob sebi se je popél na vzvišeno stopinjo; nikoder ni iskal priporočil visokih pokroviteljev, priporočalo ga je delo sámó. Res mu dohajajo trenutja, ko se z višine svoje ozira nazaj — komu bi ne dohajala, akotudi stóji skromno v nižini? Pred očmi mu vstaja vse óno trdo, duševno delo, katero ubija človeka bolj od telesnih napórov; za sabo zre jedínščino, katera je hotela uničiti visoke načrte njegove . . . Malokomu je bilo jasno življenje dijaško, malokdo ni še čutil, kakó pretresa mraz, síleč v nekurjeno sobo, kakó morí glad, ki se oglašá navzlic krepki volji, katera ga hoče zmagovati siloma; malokdo ne vé, kakó bridko je zaslužen skromni denar, za katerega mora mladi mož prodajati moči in klanjati glavo pred prešérnim duševnim ubóštvom! Če takšen siromak, uklenjen v neznosne spone bridke potrebe, napósled opeša na poti življenja, če se izneveri pozivu svojemu in nastopi pogubno pot — komu ga je smeti soditi strogo? Nadarjenost sama ni moč in sreča ji ni sojena vselej! V teh letih se čisti značaj mladeničev, kakor se čisti kovina v ognji; ta leta ustvarjajo kip njegov, postavljajoč ga na krepko stojalo prvih izkušinj, katerih ne more razmakniti, razsuti nobena poznejša dóba, ki pohlepno gloje ob njih. . .

Takov dovršen kip je mladi mož v skromni sobici, kip takó trden, kakor da je izklesan od kamena. Misli, katere se mu porajajo za visokim čelóm, izkusile so že marsikateri odpor, ali oslabele niso; kadar brani načela svoja, ne gleda ní na levo ní na desno; trdno prepričanje, katerega se ne loči, síje mu tedaj iz očíj, oživlja besede, da padajo pogubonosno na protivnika in pobijajo v prah, kar se odevlje z bliščečim plaščkom účenosti, krijoč duševno goloto . . . Toda mehko mu je tudi srce! Z ljubeznijo se oklepa sorodnih src, dvigujé jih k vsi ogromni visokosti, katero je v neštetih vekih nanosil človeški dúh, da si postavi veličasten oltar, kjer se klanja večnolepim vzoróm človeškim; odpira se prijazno vsakomur, kdor prihaja z odkritim srcem. Tedaj je človek s človekom, in čudovito umeje spajati svoje misli s preprostimi nazori, tajno jih blažéč in povzdigujé v višje solnčne kroge . . .

Ali v tem ravno se pojavlja visoki dúh, da ni prikovan na vzvišeno stališče; tudi nizdolu se spušča in jemlje pod svoje okrilje preprostega duha, kateremu še niso dorasle peruti, da bi se ž njimi dvignil k luči resnice! —

IX.

V ponočnem viharji se vijó drevesa, dež lije čur óma, svetli bliski švigajo semtertja. Glej, kdo stopa ondu po gozdni stezi? V

temen plašč je zavil popotni mož: klobuk imá nizko potisnjen na čelo, noga mu peša, časih postaja, kakor bi ne mogel dalje, potem stopa hropé. Navkreber se zavija pot, smrečje se jasní, zdajci se prikaže na višini belo prostorno poslopje, svetle luči goré v njem, potnik obstane. Ali ga je toliko utrudila ponočna hoja, da se mora nasloniti ob visoko smreko poleg steze, da mora s tresočimi rokami objeti njeno deblo? Samó za hip je bil dvignil glavo, ko so se prikazale luči pred njim, zdaj stoji sklonjen ob drevesi, posegne z roko proti srcu in vzdihne poluglasno. Vihar odnese ta vzdih, morda tudi sam ne vé, da je vzdihnil. Kaj pomišlja tod, ko se takó vabeče dviga óno visoko poslopje pred njim; nihče ne bode toli neusmiljen, da ne bi dal zavetja utrujenemu telesu v taki noči. Samó nekoliko korakov in v zavetji je; jutri vstane okrepčan in pojde dalje . . . Ali ni želel takó iskreno, da že ugleda to samotno hišo — semkaj se je namenil, kaj pomišlja torej? . . . Ne, delj ne — neviden ris je načrtan med njim in grajskim poslopjem; prekoračiti ga ne sme. Tudi neče ga prekoračiti. Če pomišlja prav, zarisal je sam to usodno črto, in ako bi tudi zdajci jokal na njó, solze je ne izbrišejo. On sam je nekdam bival tu; grad je bil njegov, zemlja njegova daleč v okrožji; zdaj nima ničesar. Samó pekočo vest nosi s seboj in neugasen spomin na vso tisto krasoto, katero je takó lehkomišlno vrgel iz rók . . . Divja jeza se mu dviga v srci, razsrjen je sam náse; vsaka teh lučij, ki svetijo iz gradú, žge mu neusmiljeno v dušo. Da bi se kar podrlo to ponosno zidanje, lože bi mu bilo. Če hodi sam ob prosjaški palici, zakaj bi ne hodili drugi? Zakaj bi se drugi veselili na dômu, ki je bil njegov? Njegov in davnega slovečega rodú? Tuj usiljenec prebiva v njem, biva na toplem, v zavetji, ali on, on . . . Da je živel drugače, ne bi se potikal sedaj po tujem svetu, sam sebi ne bi bil potisnil prosjaške palice v roko! Pobegniti bi hotel pred ljutimi svojimi mislimi, bégal bi pred samim seboj . . .

Povest, kakeršna se ponavlja često. Lehkoživ sin, kateremu je smrt očetova podala veliko imetje, ali tudi veliko odgovornost; veseli tovariši v vélikem mestu; nekročene strasti; razkošno življenje, razsipanje, oslabela dušna moč, konec. Ni vinarja ni mogel oteti iz posipa! Kar nosi na sebi, to je njegovo; kadar se obrabi, ne vé, kdo mu kupi obleko novo. Delati se ni učil in tudi ni hotel. Mehke roke bi se ne bile mogle privaditi trdemu delu, ali napósled se bodo morale privaditi. Sámo slavno imé ne veljá svetu ničesar; tudi se ne ponaša ž njim. Ko so ugasnila v duši vsa čustva, ugasnilo ni čustvo do časti. Lepa vrsta podob pradedov njegovih visí v dvorani, ako jih

ni posnel z zidu preprosti bogatin, kateri se hoče šopiriti s svojino umrših plemenitnikov — on, poslednji potomec svojega rodu, neče jih žaliti v grobu; zató prikriva svoje imé, da ne bode oskrunjen njih spomin. Ali ko je bil še na višku bogastva svojega, tedaj se je ponašal ž njim; staro imé mu je odpiralo kakor čaroben ključ domovja najboljših, najslavnejših rodbin. Te rodbine ga ne poznajo sedaj; navzlic staremu imenu bi ga ne vzprejele, ker je prosjak. Napósled tudi njih ponos počiva na zláti podstavi; kadar se zgrezne podstava, pade slava tudi. Ni, da bi iskal dokazov drugod — sam sebi je zadosten dokaz, ali hudo je, da mora zastavljati samega sebe v dokaz, kakó nično je vse življenje, kakó trhlo tudi góri na višinah! . . .

Gotovo, delati bodo morale te bele mehke roke! Razsipale so sicer vse, kar so imele, ali ostale so čiste! Ko se je zmajalo in podiralo vse, onečastile se niso. Često bi bilo treba potegniti samó jedenkrat s peresom in na skromen list popirja zapisati imé katerega koli imovitega znanca, in nov vir bogastva bi bil privrél. S tem bogastvom bi bil pobegnil in se zdavna že smejal daleč v zavetji, predno bi se bilo dokazalo sleparstvo in bi zaščitniki pravice segali po ubežnem zločinci. Sleparil ni, toda pobegnil je. Ponižno kakor najubožnejši siromak je ostavil tovariše svoje in bežal domóv, hodil péš po prašni cesti. V hudi noči mu je bil dozorel sklep: za morjem se prostira daljen svet; pridne roke imajo baje dosti dela na njem. Tam hoče delati, skrit, nepoznan, delati, kakor bi se bil porodil v siromaški koči; tukaj nima moči. Tukaj bi ne mogel ubežati ljutim spominom svojim! Prodal je skromno imetje in odšel brez slovesa. Kam, to mu je bilo jedno; ali najprej domóv. Jedenkrat mora še videti rojstveno hišo, mora jo videti, in pred njo se hoče posloviti od vsega! V viharji noči je došel k nji, skrivaje se radovednim očem, kakor plaha zver; zdaj stóji ob drevesi in srce mu utriplje od bridkosti poslednjega slovesa. Premnogo je zaupal svoji móči; mislil ni, da more take bolečine vzbujati slovó! Sploh čuti, da je bila blazna misel, ki ga je privedla k izgubljenemu domovju, ali begal je semkaj, kakor da hoče v domačo zemljo pokopati spomine svoje, kakor da hoče še jedenkrat poklekniti na domačo prst in vstati drugačen človek, tujec samemu sebi. Ali zagrebel ni spominov in pokleknil ni. Toli moči nima, in napósled ni bil nikoli takó rahločuten. Nezmisel, da bi se dvignil olajšan, ako poklekne semkaj na mokra tla, ako bi molil iz pobožne duše in obečal boljše življenje! Moliti ne zna in obetanje — to je tudi nepotrebno. Kdor je izgubil vse, temu ni treba tega; če hočeš živeti, živi brez obetov, če nečeš, pomagaj si, kakor veš in znaš . . .

In napósled: premnogo vredno ni táko zaklinjanje, ki izkipí srcu v največji sili, zdi se mu, da bi njemu samemu ne bilo vezalno in véljavno. Evo ti življenja, evo smrti — čemu bi se zaklinjal, ko mu potreba neizprosno odkazuje poti, po katerih mu je hoditi odslej?

Kakó bo hodil, tega ne vé. Ali da bodo samotne, to mu je znano; da se bode trnje zabadalo v rahle noge, to drugače biti ne more. Trpel bode, dokler se dá, potem leže v grob. Kje, ni tega ne vé, bodisi kjerkoli! Dobrotne roke so povsodi, ki ga zagrebó, to tolažbo imá; kdo je, tega ne bode nihče vprašal tedaj. Tudi to je dobro, najboljšo! Dovolj! Gori v gradu gásnejo luči; dež lije, bliska se . . .

Nazaj na težki vihar ni pot! . . . Jeden pogled še — dosti, dovršeno je! Ali bridka solza se potoči po lici, kes se razvneplje v srci . . .

Do kdaj, kdo vé!

Književna poročila.

XIII.

Letopis Matice Slovenske

za leto 1888. Uredil dr. Lovro Požar. Založila in na svetlo dala »Matica Slovenska«. V Ljubljani. Natisnila »Narodna tiskarna«. 1888. 8°. 298 str.

Takó slóve druga ¹⁾ knjiga, katero je podala »Matica Slovenska« članom svojim za leto 1888. Urejena in sestavljena po načelu: »Kdor mnogo prinaša, vsakemu nekaj prinese«, ugodila bode gotovo, če ne vsem, vsaj večini matičnjakov, pripadajočih raznim slojem človeške družbe. Kajti iz mnogovrstne nje vsebine bode zajemal s pridom ukaželjni nezvédenec in izkušeni učenjak (zemljeslovec, statistik, književni, kulturni in svetovni povestničar).

Z veseljem pozdravljamo najprej znameniti napredek, ki se nam pojavlja v tem letopisu, ako ga primerjamo s prejšnjimi; to je namreč doslednost pisave v formalnem oziru, katero je izkušal doseči g. urednik ravnajoč se po sklepu književnega odseka. Pri knjigi je sodelovalo osem piscev, in vendar je pisava — kar se ne dá dovolj prehvaliti — skozi in skozi ista, izvzemši g. Navratila spis, v katerem je ostala na

¹⁾ Prvo, od prof. J. Apiha spisano: »Slovenci in 1848. leto«, ocenil je prof. Jos. Štárč v letošnjega »Zvona« 1. številki (str. 51. — 55)

Luči.

Spisal Anton Funtek.

X.

óst sneg nalétuje. Nemo stoji samotna gorska vas, kjer so že ugasnile luči po ubožnih doméh; mirno kipé visoke goré z golimi gozdi, sivimi skalami. Zametene so vse gazi, više in više se dviguje bela odeja na tleh . . .

Srečen, kdor more v taki sneženi nóči uživati pokoj na toplem, ali hudo je, kdor mora na ponočni dolgi pot! Glej, ondu iz vasi se bliža lučica, zvonček póje v temò; zdajci moreš razločiti sivolasega duhovnika s cerkvenikom in za njima možá v kmetiški obleki. Tam pri zadnji hiši zavijejo vkreber; po debelem snegu stopajo v goro. V visokem sêlu koprní bolnik po svetstvu za umirajoče; hiteti je treba, da se ne loči duša od slabotnega telesa, predno ni spravljena z Bogom. Kako je hitel nizdolu sin, da ustreže zadnji želji umirajočega očeta; s tresočo roko je pozvonil pri duhovniku. Hudo mu je bilo, da mora tirati v mrzlo noč slabotnega gospoda, kateri je toli potreben mirú in toplote; boječe je stal pred njim in povešal očí, izrekajoč svojo prošnjo — jedna sama mehka beseda je storila, da je dvignil glavo in pogledal v mile očí duhovnega očeta, potem pa je stopil bliže in iskreno poljubil velo suhotno roko . . . Ko bi ne bil znal nikdar poprej, zakaj ves pogorski národ daleč v okrožji toli verno ljubi pastirja svojega, védel bi bil v tem hipu! Med gorami je osivel dobrotni mož; malone do zadnjega župljana je pokopal prejšnji rod, krstil vse mladenice, vsa dekleta, katera sedaj še ne mislijo na smrt, učil jih tudi z očetovsko rahlo besedo; brez števila rók je zvezal pred oltarjem, delil radost s svojimi župljani, bil jim zvest tolažnik v nesrečah . . . Ločen od vsega svetá si je ustvarjal nov svet; plemenit poslanec božji je z milimi opomini, s presérno prijazno besedo blažil trdosti, kakeršne se vsekdar pojavljajo pri gorskih ljudeh, in seme, katero je sejal v njih srca, rodilo je bogat sad. Kadar mu bode stopiti pred sodni stol, stopil bode z lahko vestjó, ker vé, da je prav razumel vzvišeni svoj poziv, ker vé, da se ni nikdar strašil truda, ko je bilo treba učiti in tudi svariti. Skrben oče je, ki s svetlim vzgledom odvráča deco svojo od zlá ter jo polagoma vodi do nramnega življenja — takó je živel pošteno in osivel častno med ljudstvom svojim! Náse misli malokdaj, na vernike svoje vselej. Jedno mu je, ali ga kličejo k bolniku od blizu ali od daleč, bodisi podnevi, bodisi o polunočí; ako

je slabotno teló, šibák ni duh. Prav ta krepki duh pa hoče, da se teló ne pokarja slabosti, katero prinašajo stara leta; šibeče noge morajo hoditi, utrujene oči morajo gledati. Takó prihaja k bolnikom, in čudno vpliva prihod njegov na opešane moči. Njemu je dano, da ublaži strahoto smrti, in čestokrat kadar odhaja, pustí v siromaškem dômu tudi dar človekoljubja za telesne potrebe bolnikov. Saj pozná življenje v teh tesnih prostorih, kakor malokdo! Pogorski národ ne mrje od duševnih bolečin, nego neprestana jedínščina ga slabí, da lega prerano v gomile. Bolnika, ki vzdíha na trdem ležišči, utegnilo bi okrepiti zdravilo, ali pri hiši ni toliko, da bi mu kupili količkaj boljšega okrepila. Kadar ga zagrebejo, tedaj šele trka prava potreba na vrata! Tolažilna beseda, akotudi še takó presrčna in sočutna, ne prežene bede; dejanske pomoči je treba. Glej, in čestokrat odpré dušni pastir skrivno predalce, kjer je spravljen težko prisluženi denar, in legak, srečen nasmeh mu igra na ustnih. Njemu ne treba dosti, in s seboj ne vzame ničesar. Ali ti novci morejo vsaj za nekaj časa odgnati skelečo lakoto od praga zapuščeni družini — zató daje rad, in mnoga srca blagoslovljajo blazega duhovnega očeta...

Takšno je delovanje možá, nepoznanega v svetu. Kdo vé med šumnim življenjem, kakšen zlat značaj deluje v skriti gorski vasi, in kadar ga zagrne grob, kdo li bode ondu plakal za njim? Kratko novost bodo čitali ljudjé, da je nekje v hribih umrl ta in ta, star toliko in toliko, zvest do zadnjega diha pozivu svojemu, in potem ga pozabijo. Saj ga niti poznali niso! Ali v hvaležnih srcih preprostih gorjanov ne bode zabljén! Mah bode prerasel gomilo njegovo, ali krepko bode živela med gorami povest o plemenitem móži, kakeršnih svet nima mnogo. In če zajde tujec med goré, strmèč bode poslušal povest in se čudil visokosti plemenitega dušnega pastirja!

Avstrijsko srednje šolstvo.

Statistična studija.

Sestavil **Evgen Lah**.

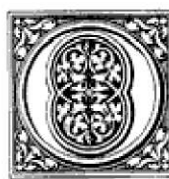

radni list »Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht, Jahrgang 1890. Stück I.« prinaša obširen sestavek o avstrijskih gimnazijah in realkah, čegar vsebina je toli poučna in zanimiva, da se nam zdi primerno, ž njim seznaniti tudi čitatelje »Ljubljanskega Zvona«.

Luči.

Spisal Anton Funtek.

XI.

ndu na prostranem polji so si stale nasproti sovražne čete; topovi so bruhali smrt in pogubljenje, jeklo je sekalo ljute rane, kri je tekla v potokih. Zdaj je noč, zdaj je mir. Jasne zvezde gledajo na morišče, kjer se je izbojeval strašni boj; mesečina sije na blede obraze ubitih junakov, sije pa tudi na óne, ki med mrličí ječé po rešiteljih svojih. Na tisoče ranjencev so odpeljali vozovi v bližnja sela, koder dobrotne roke obezujejo bridke rane, na tisoče jih bodo odpeljali še. Tam so pripravljene za silo bólnice; karkoli vzmore ljubezen usmiljenega srca človeškega, to se podaje ondu prijatelju in sovražniku; jednako skrbno preiskujejo zdravniki vsakogar teh bledih okrvavljenih mož, katere je domovinska dolžnost pozvala na bojišče, in jednako skrbno otimajo, kar se dá oteti . . . In nežne roke ónih ženskih bitij, katera so vse svoje življenje posvetila zgolj strežbi bolnikov, nežne roke teh plemenitih bitij ondu podajejo krepíl žejnim ustnam z istim nepopisnim sočutjem, kakeršno se more porajati jedino v mehkiem ženskem srci; neprestrano strežejo ranjenim várovancem svojim.

Mračne luči sijejo po širnem prostoru, zamolklo ječanje se čuje tu in tam. Bodi še tolika dušna krepost, telesnih muk ne more zmagati. Kakor dete stoče tu bleði mož, kateremu bela obéza previja glavo, stoče pač le v nemirnem spanji, ki je napósled premagalo utrujeno teló; vroče srage se mu blesté na čelu. Sočutno slóní ob njegovem ležišči sestra usmiljenka; milo nje okó se pazno ozira po ranjenci. Vsekakor: to ni prvi, katerega vidi trpečega takó in zadnji tudi ne bode, ali srce ji ni omrzelo za trpljenje, saj je toli gorko to plemenito srce! Videla je vso grozo, katero prenaša vojna, gledala ranjence z grozovito razstreljenimi udi, da jo je obhajala slabost, ali privaditi se ni mogla takim žalostnim pogledom. Zató ne more, ako ji često silijo solze v oči, sramovati se jih ji ni smeti. Tudi hipne slabosti je ni treba biti sram, mehkočutno žensko srce ni ustvarjeno, da bi moglo utripati mirno, kadar se pojavlja telesno gorjé. Ali ne samó to: tudi brezmejne dušne bolesti je priča ta bólnica! Bridka je smrt, ko umira soprog, oče, na daljni tuji zemlji, ko mu zadnja

trenutja grení misel, da tam daleč za gorami, katerih ne prestopi več, ljubeča soproga, nedolžna deca čakajo reditelja svojega, da dan na dan prosijo Bogá zánj, samó zánj! . . . Sestra usmiljenka je videla táko smrt in z drhtečim srcem poslušala zadnje hrepeneče besede umirajočega junaka! . . . Težka je smrt, ko cvetoč mladenič v poslednjih trenutjih misli na sivolaso, onemoglo ženíco, ki trepeče za drago življenje sina svojega — tudi táko smrt je videla često . . . Gorjupa je smrt, ko mladenič v ljútih bolečinah kliče ime ljubljene mladenke, katere podobo nosi verno v srci do zadnjega diha — sestra usmiljenka je videla tudi táko smrt! . . . Kadar pa so zagrebli mrliča, tedaj so jo vodile misli v daljno zemljo, in vzbujali so se ji prizori, taki žalni prizori, kakeršnih ne gleda rado živočuteče okó; če drugega ne, vsaj molila je za pokopanega junaka, za svojce njegove . . .

Ali gledala je tudi srečne vesele prizore! V grob niso položili vseh bojníkov, kar jih je prišlo ranjenih v bólnico. Krepka moč življenja je preobladala smrt; kalno okó je oživeló, lehna rdečica se je pokazala na upalem obrazu. Kar jih je moralo umreti navzlic požrtvovalni strežbi in delovanju tihe, prave krščanske ljubezni, ti niso mogli zahvaljati in blagoslavlјati neumorne skrbi plemenite strežnice svoje, ali s solznimi očmi se je poslovil od nje marsikdo, ki se je ozdravljen vrnil v domovino. Tedaj je pač skromno odvrčala zahvalo, ali srce ji je trepetalo od tihega veselja. Sladka je zavest, da je kolikor toliko s svojo skrbnostjo otela malone izgubljeno življenje; z upravičenim ponosom bi mogla stopiti pred soprogo, mater, mladenko: evo ti njega, po katerem si želela toliko, moja strežba ga je otela smrti — ali ona ne prihaja iz samote. Dovolj ji je, da je vestno zvrševala svojo dolžnost, človekoljubno nalogo svojo, in dovolj ji je, da s hvaležnim srcem odhaja óni, kateremu je stregla toliko dnij in toliko nočij. Na daljnih tleh pa jo bode blagoslovlјala osrečena družina — to je nje plačilo, in gotovo: najlepše plačilo! . . .

Čast takemu delovanju, takemu duševnemu junaštvu! —

Luči.

Spisal Anton Funtek.

XII.

Rupěj prvega reda; samoten potnik v njem. Mimo širega polja v mesečini drdrá vlak proti severu; sicer nobenega glasú. V takem času, ko ondu na stropu brlí svetilka, lega spanec na oči; nehotoma se niža glava; meglene podobe ostajajo v spominu; naposled se razlijaajo, utrujeno teló počiva.

Ali potnik ne spí. Res se mu je povésila glava, oči pa strmé na tla; zatisniti se ne morejo. Premnogo mislij mu roji po glavi, da bi spal. Od vélikega mesta do sedaj se jih ni mogel iznebiti. Tudi se jih ni hotel. Precejšen dar je stisnil v roko izprevodniku, zató da je sam. Nazaj v malo jasno minúlost mu hité pogledi; ozira se tudi naprej v bodočnost, katera se toli vabno, takó svetlo razgrinja pred njim, v bodočnost, kažočo mu zláto slobodo, šumno veselje, razkošno uživanje . . . Take podobe gleda rad vsakdo, ali gleda jih najrajši sam. Tuje oči so nadležne; nekatere znajo predobro brati v duši! . . . Skrbno na prsih hrani dragocene popirje, ki bodo vir takemu življenju; nekoliko še — in za njim bode kopna zemlja, ki mu ni dala ničesar. Potem se bode zibal na morskih valovih in se peljal v óni srečni del svetá, kjer ga ne pozná nihče, kamor ne seza roka žaljene pravice. Izgovorjeno je: roka žaljene pravice! Čiste niso roke, na katerih se leskečejo zláti prstani; pošteno ni imetje, shranjeno na prsih v usnjati listnici! Uhajač je, na katerega prežé zaščitniki pravice, in dokler ne stopi na ladjo, hvaliti se ne smé, da ne bi začutil roke, trde, težke kakor železo, na ráme, ni, da ne bi vztrepetal pod besedami: »V imeni zakoná!« . . . Brr! Takó miren ni, kakor se kaže; takih mislij ni treba. V dalji vidi prizor, kakeršen mu ne prija: samotno začrnelo zidovje, kamor nikdar ne prisveti luč nebeška, med zidovi pa možá, ki mu je podoben do pičice, možá, ki od iznemoglega srda stiska pestí in preklinja vso to brezumno svojat človeško, ki ne dopušča, da bi si človek koprneč po neomejenem uživanji, na svojo roko in na kvaro drugim — »sobratom« — haha! — ustvarjal življenje . . .

Nejevoljno stresne z glavo in vstane. Takega prizora ne mara; tudi ni treba, da bi ga gledal. Čemu neki te misli? Tedaj, ko je v brezglasni noči stal pri odprti blagajnici ter jemal zavoj za zavojem, bilo jih ni. Da so mu prihajale, zadušil bi jih bil. Ječa! Kdo li ga

spozná? Ali si ni počrnil lās, pristrigel brade, da samega sebe ni spoznal pred zrcalom? Ali se ni umil s čudovitim sokom, da se je nagubalo čelo, da se je hipoma izpremenil v dozorelega možá? Jedino oči so ostale, kakeršne so bile; njih iskrečega izraza ne zabriše nihče. Oprezen je bil in premetèn; toli oprezen, da je bil všeč samemu sebi. Précej po zvršeni tatvini — grda beseda sicer! — ostavil ni mestnih zidov, nego čakal teden dnij in še dèlj v zakotjih, kjer bi ga ne bil iskal nihče, in ondu se je zadovoljno smijal v pest. Na ječo ni mislil nikdar in rógal bi se bil samemu sebi, ko bi mu bile prišle take brezumne misli. Tudi kesàl se ni dejanja; saj ga ni zvršil, ko bi ga bilo morda prevzelo bogastvo, nego odločno, prepričan do cela. Kaj dé to, da si je nasul žepe s svojíno bogatega mogočnika, ki prav nič ne bode čutil izgube? Besnèl bode res in koval naklepe proti osebni varnosti ubežnikovi, ali če Bog dá, zaman. Ne takó! Božjega imena ni smeti vpletati v take misli in besede! Pravica božja, pravijo, seza dalje od pravice človeške; poleg tega pravijo, da je Bog brezkončen kakor v kazni takó v dobroti . . . Ha, dobroti! Ali je bila to dobrota, da je od rane mladosti, ko je toli hrepenel po čistem zraku in živem solnčnem soji, moral prebivati v zatohli sobi, v temnih zamreženih prostorih, zavedujé se, da rojstvo njegovo ni bilo pričetek samó telesni nego tudi duševni smrti; da je pozneje sedèl pri velikih knjigah, ko je le okó videlo nepregledne vrste suhoparnih števil, želje pa so hitele drugam? Ali je bilo dobro, da se je moral pokárjati skopemu gospodarju, ki se ni menil za prešérna poželjenja njegova, nego najprej terjal pokorščine in strogega izvrševanja naloženih dolžnostij? Kletó življenje táko v ónih tesnozamreženih prostorih, ko človek ni človek nego stroj v oblasti druge mogočnejše roke! Živo srce mora otrpniti, dih veselja zastati, kjer se prostira óni neznosni zrak. Suženj je bil dobro dolgo ter posojal najboljše moči nenasitnemu gospodarju. Kar je dobival, nikoli ni plačevalo dela, nikar še ustrezalo potrebam, kakeršnih ima vsakdo, okolo kogar vrè veselo življenje. Prav to je bilo: da ni védel, kakó živé drugi, vztrajal bi bil in jedel kruh, dasi ne zadovoljno, vender ne s solzami; prihajal bi bil v temno sobo rano za jutra in delal, pisal, številil do poznega večera in se zatapljal v stvari, katere ga niso zanimale nikoli, ker niso imele kipečega življenja. Delal bi bil takó, dokler bi ne bil ugasnil mladostni ogenj v njega žilah in osiveli plavi lasjé — ali sam sredi glasnega veselja — vztrajaj, kdor moreš! Ko je prikipelo do vrha, oprostil se je sam. Napósled: kaj je poštenost? Kje nje začetek, kje konec? Poštenost je pójem, sila razsežen. Trgovcu, katerega je služil, nihče ni očital nepoštenosti;

kakor bi se sploh reklo, tudi ni bil nepošten. Ali lokávo je préžal na zadrege trgovskih prijateljev svojih ter uporabljal ugodnosti takó ali takó, da mu je le uspevalo. Ravnanje sevéda, dovoljeno vsakomur! Ali strog nramni sodnik bi sodil drugače in takemu počenjanju utisnil pečat, ki čudovito zvesto spominja na znamenje, s katerim žigosajo nepoštenost . . .

Toda čemu vse to, čemu olepševati zvršeno delo? Ali hoče oprati samega pred seboj? Ali hoče lagati samemu sebi, da se je obogatil po pravici? Zaničljiv smeh mu igra na ustnih: prijatelj, pozna se dovolj; nama ni treba takega slepila! Denar je denar, odkod — komu do tega? Ondu za morjem ne bode nihče vpraševal po njega izviri; tisoč rok se izteza povsod po svetli kovini; nikdo ni toli preprost, da bi dejal: »Prijatelj, stoj! ali pa tudi ni madeža na tem, kar mi nudiš?« Dovòlj torej, glavo kvišku, zadovoljen nasmeh na ustna — živela bodočnost, živela zemlja, kjer človek brezskrbno in pokojno uživa imetje svoje! . . .

Dalje drdrá vlak, ali počasneje. Že se v dalji svetijo luči vélikega mesta, kjer je konec dolgi vožnji. Tamkaj bode izstopil samosvestno in ponosno, kakor gré imovitemu móžu. Prešérno bode stopal mimo nadležnih stražnikov, ki se takó sumnivo ozirajo po sléharnem potniku, kakor da je vsakdo hudodelec. To vé, da je tudi v to mesto prinesla brzojavna žica novost: kakó se je v stolnem mestu zvršila velika tatvina; natančno je opisan tat — škoda truda! Njega ne spozna nihče — kdo tudi bi slutil, da je tat ta resni mož, ki se nosi toli mogočno? Res tolče srce potniku hitreje, lice mu bledí, kolika slabost! Stojéč na obratišču življenja svojega ne smé biti boječ; v poslednjem hipu mu ni smeti malodušno pokvariti in uničiti vsega: minulosti, sedanjosti in bodočnosti . . .

Vlak obstane; potniki izstopajo. Srčno dalje, moški kakor bogatin, ki se zaveda vrednosti svoje! Kakó ga meri tu jeden teh javnih stražnikov; zdajci bode položil roko nánj — nič ni, obrnil se je. Srce utriplje prosteje, prsi dihajo lože. Kolika gnéča pri izhodu! Sedaj dospè do družega stražnika; nehotoma se zadeneta — kaj je to? Ali ni bilo prav takó, kakor da mu je pala tista strašna roka svinčeno-težko na ráme? Zaman vse junaštvo — zdrzne se od nepopisnega strahú; plašno strmí na ostrozročega možá; čelo se rosí, ko ga merijo té sive očí. Ugleda še, kakó se zasveti v njih kakor žarek spoznanja — stemní se mu; kakor bi sanjal, čuje strašne besede, katerih se je bal toliko, vidi, kakó prihití drug stražnik, sliši zamolklo šepetanje okolo

sebe — zdajci začuti na rokah mrzlo železje -- zadušen vzklík —
— zaman torej, vse zaman! . . . Res, še živi pravica božja in posvetna ;
pravica ni prazna beseda: gorjé vsakomur, kdor se ne klanja večnim
nje zakonom! —

Književna poročila.

V.

Balade in romance.

Napisal **A. Aškerc.**

Predno hočemo napisati kritično oceno te najnovejše pesniške prikazni na slovstvenem polji slovenskem, zbirke Aškercovih (Gorázdovih) balad in romanc, ki smo, jih že na kratko omenili v tem listu, vidi se nam potrebno, da zaradi denašnjih slovstvenih in z njimi ozko spojenih političnih razmer slovenskih, označimo najprej svoje stališče, s katerega hočemo govoriti. Mi namreč ne pozabljamo, da izdajemo in uredujemo samó leposloven in znanstven list, nikakor pa ne političnega, in da se zatorej tudi tedaj, kadar nam je govoriti v obrambo napadov, ki se pod krinko leposlovja in znanstva, umetnosti in modroslovja pogánjajo samó za reakcionarne in s temi v najožji dotiki stoječe osebne uspehe, ne bomo spuščali v óno nižavo grdega osebnega „prékljanja“, ki znači „politično“ in na jedni stráni tudi „literarno“ delo zadnjih mesecev. „Noblesse oblige“ je bilo do sedaj naše geslo, in to geslo nam ostani tudi dalje sveto! Pod tem praporom bomo govorili.

Goriški „Rimski katolik“ je že dèlj časa takó prijazen, izzivati nas in čestite pisatelje, ki sodelujejo pri našem listu, češ, „na dan vi Zvonovci — na dan s svojimi nazori, s svojo teorijo o krasoslovji in umetnosti -- pokažite, kam se opirate, kaj nameravate!“

Na jedni stráni se nam ta izziv, ki je v istini mnogo robatejši, nego smo ga mi posneli, dozdeva nekako anakronističen — saj že dvajset let ve vsak razsodni in omikani Slovenec, kaj hoče, kaj namerava, kaj podpira „Zvon“, bodisi „dunajski“ ali „ljublanski“, in kolikrat se je že odgovarjalo takim vprašanjem in napadom! Zató bi lahko dejali: „Sodite nas svojevoljno po naših delih!“ — Na drugi stráni pa nosi to izzivanje neko čudno znamenje, ki je pravi „signum temporis“. „Rimski katolik“ stoji v vsem, kakor smo že jedenkrat dejali, zgolj na rimsko-katoliških tleh. S tega stališča presoja znanost in umetnost, národna in socijalna vprašanja, elektriko in ichthyosavra, protozoë in Eifflov stolp. In pri tem presojanji, ali bolje —

Luči.

Spisal **Anton Funtek.**

XIII.

Globoko pod zemljo koplje rudár; tesna jama, dušèè zrak. Svetilka brlí, stežka diše močni mož. Silne grude lomi orodje njegovo; tla se tresejo, ko padajo prédenj. Zamolklo zvené udarci po rovu in odmevajo na zemljo, kjer je toli velik dan, takó svež, krepilen zrak. Kdor je góri, ne umeje, kakó hudó je živeti dan za dnevom pod zemljo, delati v nepopisni samini in tihoti . . . Družbe ni; pesem umrè, kadar stopi rudár v preduh; razgovarjati se nima z nikomer, in težko tudi, da bi se hotel. Ali misel se mu poraja za mislijo; rêči ni, da bi bile vesele. Tudi tega ne, da se čuti napósled privadijo tej mračni svetlobi in neznosni tišini; nikdar, za táko delo ni ustvarjeno teló človeško! Kakó željno pričakujejo ti blede suhotni možjé trenutja, kadar smejo zopet na dan, da se poživé na čvrstem zraku; videti je, kakor da so pustili spodaj podzemeljskega delavca in se izpremenili zopet v ljudi med ljudmi. Ondu v siromašnih kočah se veselé življenja z družino, hvaleči Bogá, da jih je čuval nesreče, smrti celó. Smrti! Najtršemu rudárju zatrepèè srce pri tej besedi. Kadar dela nizko spodaj, nevedoč, kje in kdaj ga čaka poguba, tedaj se mu pač vzbuja misel na smrt. In roka, katera je toli krepkó krusila težko kamenje iz osrèja zemeljskega, omahne oslabela. Glej, prav tukaj nad glavo visí ogromna skala — kdo mu je porok, da se zdajci ne izpróži nánj? Nekoliko prehudo se strési zemlja, in kameniti sklad ga zasuje; nihèe ne bode čul poslednjega vzdíha njegovega . . . Góri na zemlji smrt ni toli strašna! Tam stojé svojci ob smrtni postelji; ožrè se lahko še jedenkrat nánje in se posloví s slabotno roko. Tukaj utegne umreti, da nikdo ne vé, kdaj, izdihniti, ko še ni opešalo teló. Mehak človek ne smé biti! Naj se napósled privadi misli na smrt, dan za dnevom ji gledajoč v obraz, nekaj mu vender še trepèè v srci, ali je strah, ali samó hipna slabost, kakó bi znal? Posebno, če mu živé ljubljenci, za katere mora skrbeti. Nánje misli pri delu, sàj ni prilike, da bi premišljal kàj družega! Pred njim se ne razgrinja svet, da bi mu kazal slikovite prizore: jednakomerno žíví od zibeli do groba, neprestano skrbèè za družino in záse. Zató se mu je že zarano zresnilo okó. Molèè pozdravlja továřiše, kadar se

spušča v jamo, resno, kadar prihaja iz nje. Doli pa odbija grude, ne razmišljujé, čemu bodo in kakó utegnejo koristiti človeštvu. Njemu dajó kruh, nevaren sicer, ali kruh venderle. Zató jih ljubi po svoje, in se v jasnejših hipih čuti celó nekako mogočnega, ko se valé pred njim . . .

Takó bode delal v predoru, dokler ga ne spusté v drugo jamo. Tedaj ne bode čutil zatóhlega zraka, ki mu teží prsi, ničesar ne bode védel o brezglasni tišini, v kateri bode spalo truplo . . .

Ali vender: nikari, da bi skoro prišel óni dan!

XIV.

Temnica; na mizi sveto razpelo med dvema svečama; pri mizi jetnik. Pred vrati straži orožnik z nasajenim bodalom; toliko, da se gane časih, tedaj pa bliskoma premeri nesrečnika, čegar izgubljeno življenje končá prihodnji dan. Oni podpira vročo glavo; uro za uro sedi takó, in čelo se mu rosí od smrtnega strahú. Hipoma vstane in stopa nemirno po sobi. Na trdno sklenjenih ustnih se giblje nekaj kakor zadušena bolest; oči goré; prsi hropé; roke se stiskajo. Jutri! Nocoj, v poslednji noči, ko mu je skleniti z življenjem in se na veke posloviti od samega sebe, sili mu nenavadna mehkost v srce. Zbegano se mu vračajo misli v minulost, da se znova -- poslednjič obnové slike, ne vesele, nego mračne slike, kakeršne je uprizarjal ponajveč sam z nekročeno zlobo svojo. Kakó li moré ti spomini, kakó se vzbujajo vsa óna grozna čustva, katerim se ne more nihče upirati v noči usodni! Vse izgubljeno življenje od prvega hipa, ko se je začel zavdati, do nocoj, ko stopa prédenj smrt, neizprosna gotova smrt, pólje pred njim, in nehotoma se zgrudi na stol, da ne omahne. Ta strašna zavest, da se človeštvo studoma obrača od njega, da se ni jedno okó ne porosí za njim, ko stopi jutri na morišče, ta neznosna misel, da nima iskati pomoči ni v ljudeh ni pri Bogu, da niti tolažbe ne more iskati nikjer, ta misel mu razvnehlje možgane, dà, hujša je od smrti sáme! Umrl bode! Ali ne takó, kakor umirajo pošteni ljudje, kateri stopajo čistega srca in čistih rok pred božji sodni stol — sramotno se bode ločil od svetá, in potem, kaj potem? Dolgo ni, kar se je v otrplosti in zaslepljenosti svoji rógal besedam o posmrtnem življenji ter z bogokletnimi mislimi skrunil skrivnosti neznane svetá, kamor vodi smrt — nocoj se ne róga ničemur, ne skruni ničesar. Potrt je slušal tolažilne besede o dobroti božji; bleda ustna njegova so molila s čestitim možem, kateri ga je pripravljaj na smrt; celó bridke

solze so blestele v ščeméčih očeh. Ako sploh kdaj, nocoj se kesá življenja svojega, in Bog sam mu je priča, da bi živel drugače, ko bi žaljena pravica ne terjala smrti njegove. Umreti mora, da se kaznjuje greh, ali imé mu ne bode umrlo, nego živelo v prekletstvu leta in leta, dokler ga mah pozabljenja ne zakrije takó, kakor bode zeleno živo mahovje prepreglo sramotni grob, kateremu ni posvečena zemlja ni odločena . . .

Velik siromak je ugledal svet, v telesno in dušno izprijeni družbi preživel leta mladostna. Predrzna nesramnost izprijenih tovarišev mu je zamorila boljše kalí, ako jih je sploh imel káj. Oče malokdaj trezen, mati slabotna — mlado okó je gledalo nepopísno žalostne prizore, uhó čulo zgolj surovosti. Zató ne more, da se je porodil v takem okuženem zraku; tudi to ni pregreha njegova, da ni zapiral očij in ušes podlostim, ki so mu zastrupile življenje na veke. Da se je porodil v pošteni družbi, da mu je skrbna roka vodila mladost ter zastirala, česar ni smeti gledati mlademu nedolžnemu očesu, razvil bi se bil drugače. Dorasel bi ne bil v tëmi, nego na svetlem solnci, ki ne sveti samó na teló, nego tudi v dušo. Povedali mu niso, čemú je končno ustvarjen človek; tudi tega ni védel, da ne živé vsi takó kakor svojat v zapuščenih zakotjih svojih. Bogá ni poznal, ali žalil ga je s sléharo besedo. Takó je dorastal, in hudobnost je rasla ž njim; morda se je sam ni zavedal. Ko so ga prvič zalezli tatú in zaprli v temnico, tedaj šele je spoznal, da na svetu, v pošteni družbi človeški, zloba ni dovoljena, da nikomur brez kazni ni sméti sezati po tuji svojini. Ali ko mu je zasvetila ta zavest, bilo se mu je srce že zakrknilo od grehote. Kesati se ni mogel dosedanjega življenja, nego besnèl je v ozki temnici in klel pravico, katera mu je bila vzela slobodo. Potem je padal čimdalje nižje in se nevzdržno pogrezal v brezdno. Solnčnega dné je v zeleni šumi zvršil grozno zlodejstvo: ubil na samotni stezi veselo pojočega potnika in si prisvojil novce, katerih si pošteno ni hotel, morda tudi ni mogel služiti. Potem je pobegnil v goščo, ali ljuto ga je spremljal spomin na ubitega mladeniča; osteklele oči njegove so ga strašile noč in dan. Kesál se ni dejanja, toda bal se je tega strašila ter s pijačo mamil teló in duhá . . . Kakor plašna zver je bežal zasledovalce, ali ušel jim ni. Ko je napósled stal pred sodniki, priznal je svoj zločin in trdovraten zaslísal obsodbo. A toli trden ni bil, kakor se je delal; beseda »smrt« ga je pretresla do srca, in toliko da se ni zgrudil na klóp. Vender še ni izgubil upanja; od dné do dné je čakal pomilostitve, toda zlodejstva mu ni mogla oprostiti pravica človeška, in jutri — jutri ga odvedó na morišče, da se zvrši zakon! . . .

Jutri? Ne, danes! Kakó se brani te misli, ali rešitve ne pričakuje! Pobegniti ne more, to vé, in ne otmè ga nihče. Kadar posije beli dan skozi gosto omrežje, stopi na zadnji pot. Smrt mu ne more biti rešnica, kakor je bolniku, vzdihujočemu od bolečin: krepák je in živel bi rad! Mračno strmí v svečo malone dogorelo — kadar ugasne, tedaj — tedaj bode konec! Vender še je temà po svetu, še mu je odmerjenih nekaj ur. Ali kakó potekajo te ure! Zdi se mu že, da se bori dan z nočjó — nikakor, ne more biti res! Ta prostor je temán, ko je razsvetljen ves voljni svet; svetló ne more biti! Ko bodo vstajali ljudje, da gredó zopet okrepčani na delo, to je, na pošteno delo, odpró se tudi njemu vrata in se zapró za njim; nazaj ga ne bode... Zdaj ga duší v grlu, nasloni se ob mizo in od nepopisne bolesti za-joče na glas. Začuden se ozira stražnik po njem, potem se obrne — mož ni vaje takih prizorov! Bodi obsojenec še toli duševno prepàl, smili se mu v dnò srca, ali pomoči mu ne more; pravica je pravica! Ko čuje te molitve, okorne sicer ali iskrene, zdí se mu, da mora tudi on mo-liti ž njim in prositi mile sodbe duši, ki skoro stopi pred stol vsevi-dečega in brezkončno pravičnega sodnika...

Luč umira, sence se razbegávajo po zemlji, dan je.

Minula je strašna poslednja noč.

Nekaj hipov še...

»Bog, dobrotni Bog, zanesi duši moji!« moli jetnik, in mrzle srage mu stopajo na čelo...

Šum na hodniku — trdi koraki — vrata se odpró — dan pogleda v temnico — orožniki — končano!...

Naprej, na zadnji, na smrtni pot!

Poletna slika.

Ko solnce kraljévo na véčer
Zatòne za daljno goró,

In mésec nam zvézdna krdela
Privéde na jasno nebó:

Tedajci zavéje po zémli
Večernega vetra pih,
In tisoče rósinih kápelj
Mrzéči rodi njegov dih,

Lepó se svetlikajo kaplje
V odsévu nebeskih zvezdá,
Jednake prozornim kristálom,
In biserom jásnim morjá.

A biseri ne in kristáli,
In kaplje to niso rosné:
Za ljubljencem, solncem predragim,
Prirode so tihe — solzé...

L. A.

Luči.

Spisal Anton Funtek.

XV.

Ljubeče roke so prižgale neštete luči na grobovih; zadnji cvetovi umirajoče prirode cvetó na smrtnih gričih; s trakovki in venci so oviti kameniti in leseni križi. Ljudje prihajajo in odhajajo; spomin na drage mrtvece jih kliče na grobove, da pomólijo tod za njé, ki so morda nedavno še živeli med njimi. Jasne niso oči, ki gledajo nizdolu, vedra niso srca, katera se v molitvi dvigajo v nebó; tu na grobéh hité misli v toliko, da minule dni in oživljajo slikovite podobe, katerih sili se ne more upirati srce . . . Ne samó oslabeledih trupel, katera so se zgrudila v starosti, tudi mlada cvetoča bitja, ki so komaj poznala svet, krijó ti grobovi. In tožne solze tekó na gomile, bogate in uboge, in drhteča ustna šepčejo tihe molitve . . .

Precejšen del človeške zgodovine se tukaj odpira duševnim očem. Kakor v davni dóbi, takó molijo sedaj na gomilah mrtvih ljubljencev in v daljni prihodnosti bodo istotakó molili zánje. Da moreš združiti v živo besedo vse te spomine, ki se budé na grobéh, lepa ali tožna povest bi bila to! — Mnogotero dušno visokost krijó grobovi, zapirajo tudi mnogotero nizko strast. Onega, ki počiva pod umetelno izdelanim kamenom, doteknila se ni beda življenja; ta, ki spi pod preprostim križem, umiral je solzán, in siromašna družina je stala ob smrtni postelji njegovi . . . Sivolasa ženica, klečeča ondu, joče po sinu izgubljenem, to objokano deklè po ženinu svojem. . . . Sto in sto podob gleda nocoj okó — kdor je toli srečen, da ni izgubil nikogar, ne umeje jih, ta ne hòdi na gomile!

Mrličem denašnji dan! Zapuščeno je to tiho kraljevstvo, katero loči le zemeljska plast od živega svetá, oživljeno samó tedaj, kadar prinesó utrujenega trpina k poslednjemu pokoju . . . Ali tedaj le nekaj src poka od bolesti, ostali pogrebci ne čutijo izgube. Poleg nove jame se razdruži njih vrsta, in če jih hipoma pretresa prizor, ko mrjè zapuščena družina po očetu, če odmévajo v srcih óni nepopisni glasovi, kadar bobné grude na krsto, v prihodnjem trenutji je pozabljeno vse. Pozabljena je družina, ki živi brez opore, kakor more in vé, pozabljeno tajno veličastvo svetá, do čégar vrát so spremili umršega

znanca . . . Veseli so, da morejo nazaj med svet, katerega bi še ne ostavili radi — prav je to, da v njem še ni treba misliti na smrt! Ali danes se ljuto oglašá opomin, danes se sama po sebi odpirajo srca, ki so sicer trdno zaprta blažjim čustvom — čudno moč ima praznik denašnji! Slikovit prizor so venčane gomile, razsvetljene z neštetimi lučimi; čarobna je ljubezen, ki druží živa bitja z umršimi — pristopite vi, ki tajite, da se duhovi selijo v svetle svetove, ki trdite, da je s smrtjo končano vse — tu na gomilah vam nehoté prihaja misel, da vender ne more biti takó, da bi bilo prežalostno takisto! Na gomilah se spominjate tega ali ónega znanca, katerega ste ljubili, nehoté prosite, molite zánj, vsaj jedno trenutje . . . In če družega ne, geniti vas mora ta verna ljubezen, s katero mislijo nešteta srca na pokopane svoje mrtvece, pretresti vas mora, tiha poezija teh venčanih razsvetljenih grobov! Najponižnejši grob je venčan danes, na sléharnem griči brlí vsaj po jedna lučica. Siromak ne more krasiti gomil takó, kakor bi jih rad — kdo vé, kakó težko je utrpel novce, da je okitil gomile ljubljencev svojih! Ali prav zategadelj se iskré te ubožne luči do srca, bolj od ónih prekrasnih svetíl, ki se bliskajo med dragocenimi cvetici in trakovi. Hitro pač dogorí taka oskromna sveča, in samó nekoliko velih jesenskih cvetov obleží na grobu, ali on, čegar spominu je gorela luč, zrl je nánjo iz jasnega nebeskega dóma prav takó, kakor bogatin, kateremu svetijo luči v prešérnih umetelnih svétilkah . . . Gomila brez cvetú, brez luči? Kdorkoli spiš ondu, trpin si moral biti v življenji, siromak si bil, ki si rad in z veselim srcem légel spat. Nobenega spomina za teboj! Ali te ne žali to denašnji dan? Težko; sočutja nisi bil nikdar vaju; porodil si se, živel in trpel, da skoro sam nisi védel, čemu. Težko tudi, da bi bil razmišljal o tem. Prvi nisi bil in zadnji ne; zdaj se veseliš pokoja. Cvetove in luči si gledal v življenji le iz dalje; če bi ti hipoma okrasili grob, morda bi ne védel, kaj ž njimi . . . Tudi takšen grob ima svojo poezijo, ali poezijo, ki sili na jok. Toda solzâ bi ne umél, in čudil bi se njemu, ki bi jih rosil po tebi. Čemu tudi? Trpljenje si pozabil, pēči bi te utegnila solza, ali vsaj spominjati bridkih dni . . .

Kdorkoli spiš tu, srečen si brez cvetov, brez lučij! Ta dan je mrličev dan; kjer molijo za mrtvece, molijo tudi záte. Blagost ti, če tudi brez spomina! —

XVI.

Noč, veter, dež . . . Pošastno se bélijo nagrobni kameni na pokopališči, čudno šumé žalobne vrbe nad grobovi; véliki križ sredi smrtnega dóma kipí mračno v temo . . .

Zamolcklo bije ura — zdaj je dôba, ko se vzbuja pokopani svet. Živa bitja beže od mrličev svojih; da stojiš nad grobovi, nehoté se ti širi okó; nehoté posluša uhó tajne glasove, ki se budé tu in tam; s tiho grozo čakaš, kdaj ugledaš strahote neznane . . . Zdajci čuješ vzdih — nič ni, veter samó vrší po vejah; zdaj se ti bliža bela pri-kazen — ne bój se, grobni kamen vidiš, ne premika se, razgreta do-mišljija ti vara okó. Povsod mir, smrt; mrliči spé — ne moti, ne plaši samega sebe!

In vender — to ni slepílo! Iz dalje prihaja lučica, razločno vidiš, kakó se giblje in pomika bliže; mračen žar se razliva iz nje preko gomil . . . Lasjé se ti ježé, oživljajo se davno zabljene povesti — lučica, gotovo je nesrečna duša, ki ne more mirovati v grobu . . . Sedaj čuješ vzdih — zaman ugovarjaš, da ni bil vzdih; čul si ga raz-ločno, in sedaj se ti šibé noge, vzkriknil bi, ali noben glas se ne izvije grlu . . . Zdaj je izginila za ónim vélikim kamenom, zdaj se prikaže v novič, čuješ celó stopínje — gorjé, ali se ti razgrne skrivnostni svet mrliški, ali vstanejo razsrjeni mrtveci, da te izženó iz kraljevstva svo-jega? Moliti hočeš, bežati, ali otrpel stojiš — živ mrlič! Zdaj je tu, luč ti sije na lice — oddahneš se, objeti bi hotel sivega možá, zavitega v temno haljo, ki je pri tej priči postavil svetilko na tla in se upehan zgrudil na samotni grob . . . Ne, kaj mu je palo iz rok: lopata je; mož je grobar, pošteni mož, bati se ga ni bilo treba. Kakó iznemogel sedi tu! Veter se mu loví v dolгих laséh, dež lije, luč brlí med stekli, mož se ne gane. Glavo je zakril z rokami in težke solze mu kapajo med prsti po bledem lici — čuden pogled! Ali mu ni otrpnilo srce med mrličí, med katerimi žije leta in leta; ali ni z nešteti mrtveci, katere je zagrebla lopata njegova, zagrebel tudi čustev svojih? Nikdar še ni jokali osiveli mož; ostajal je miren, ko so okrog njega zveneli klici žalosti, ko je mrla mati po detetu, šibko otroče po roditeljih. Bodisi, da je pokopal bogatina, kateremu so jasna grla zapela zadnji pozdrav svoj in mnoge roke metale vencev na grob, bodisi, da je zasul siro-maka, po katerem ni jokali nihče, kateremu niti kamenita sipa ni bob-nela na krsto — obraz se mu ni izpremenil, nihče bi z njega ne mogel čitati ni bolesti ni kaj družega. Srce njegovo je zakrknilo v žalostnem pozivu; kadar zagreba umrlo življenje, niti ne zaveda se, da zagreba kaj. Kaj delajo roke, tega ne vé srce. In prav je, da je takó; mehak človek bi moral umreti v takem poslu . . .

Zbegano se je dvignil zdaj, ali précej se zgrudil zopet. Lopata, katero je prijel krčevito, pade znova na tla. Nocoj ne gré! Da bi mu rekel kdo: izkopljí grob samemu sebi — z mirnim srcem bi kopal,

dokler bi ne izgrebel tistih pedij, katerih treba človeku po smrti . . . Ali kopati takšen grob — s svojemu detetu kopati grob, to preseza moči njegove! Ves dan je sedel pri krstici, v kateri leži nedolžno dete njegovo; s trepetajočim životom se tudi grudil pred njo, ali okó je ostalo suho, samó srcé je krvavelo. Bridko je gledati na mrtvaškem odru krí svoje krvi; tolažilna ne more biti niti misel, da je bolje, ako se táko mlado bitje preseli v večnost, med svetlokrile angeljce, preseli, da bode samó angelj nebeški . . . Gledati nežnega mrlička z ugaslimi zaprtimi očmi, z bledim ličecem, katero je tolikrat okrasil vesel nasmeh, s sklenjenimi ročicami, katere so se tolikrat iztezale naproti — ubogi oče je glasno ječé ostavil smrtni hram in bégal med grobovi! Čemu? Ali je morda upal, da mu dojde tolažba na tihem vrtu, ko ga more vsak grob opominjati sreče izgubljene? Koliko teh gričev je nagrebla lopata njegova in sedaj — sedaj bode izkopal jamico, položil vánjo krstico, porahljal zemljo nad njo, nagrebel nizek griček in postavil lesen križec nánj . . . Ne, podnevi ni mogel kopati; čutil je, da bi ga zadušila ščemeča bolečina, bal se je zlatih solnčnih troskov, kateri so po nekod predirali skozi natrgane oblake. Takó mračno delo se mora izvršiti po noči, kadar mehka temina objema smrtno kraljevstvo, kadar ga ne vidi okó človeško . . . Nikakor, videti ga ne smé nikdo! Neče, da bi ga kdo samó pogledal z žalnimi očmi, da bi ga morda hotel tolažiti z nepotrebni besedami — saj vé, da bi nikoli ne mogel oprostiti njemu, ki bi se nepoklican doteknil duševnega življenja, zaprte žalosti njegove . . .

Vender sedaj na delo! Čim prej je dovrši, tem bolje bode. Na tem prijaznem mestu, kjer toli lepó sije solnce po mehki zeleni travi, tu počivaj miljenec njegov, zakaj mrličí ne ljubijo mračnih prostorov, kamor ne pogleda solnce nebesko, kamor ne stopí pomlád, ki oživlja tudi gomile — jasno bodí na gomilah, da more zlati sijaj, blagodejna toplota tudi nizdolu v temni, hladni grob. Na tem zračnem jasnem kraji bodo klile cvetice, ptičje petje se bode oglašalo nad njim . . . Zdajci zazvenčí lopata — grobar zaihtí na glas. . . . Pretožnega poziva, kateri térja takovo žrtev . . . Ali gorjupo tolažilo: da bi kdo drug kopal gomilo malemu mrličiču, brez čustva, brez usmiljenja, kakor jih je že sam izkopal sto in sto — ne, tega bi ne mogel prebiti! Takó mehko hoče postlati ljubljencu svojemu, da trda gruda ne bode težila nežnega telesca; skrbno hoče porahljati prst tudi nad preprosto krsto; z umeteljno roko hoče zgraditi griček nad njo, skrbèč kakor mati, kadar polaga dete v zibelko . . . Ali táko tolažilo je smrt, taka sladkost je strup . . .

Kepa za kepo se dviga iz tal, na vsako kapajo pekoče solzé. Mračno gorí svetilka poleg novega groba, svetla ostrá lopata se bliska v nji. Čudno šumé žalobne vrbe nad grobovi, véliki križ sredi smrt-nega dóma kípf mračno v temo . . .

Poleg nove gomile pa mrjè duša v živem telesi! —

Pisma iz Zagreba.

Píše Josip Starč.

XXIII.

Dož za možem légajo v grob zadnji zastopniki dóbe hrvaškega preporenja; zastopniki tiste idejalne dóbe, ki je, podobna pomladanskemu solncu, po vsem slovenskem jugu otajala ledeno skorjo ter obudila novo življenje na polji národne omike in književnosti. Ne bodemo ponavljali, kar smo že v prejšnjih »pismih« povedali o dóbi ilirski. Danes poročamo le to, da se je zopet oglasil mrtvaški zvon in naznanil telesno smrt pesnika prvaka; telesno smrt, zakaj po delih svojih bode ta véliki pesnik živel, dokler bode živel rod hrvaški; in naj se neprenehoma prižigajo nove zvezde na književnem obzorji hrvaškem, njega zvezda se ne bode utrnila nikdar, ampak vedno se bode lesketala med najsijajnejšimi. Dné 4. vélikega srpana 1890. leta je izdihnil pevec »Čengić Age«, I v a n M a ž u r a n i ć, nekdanji ban hrvaški.

V lepem Vinodolu, v malem primorskem mesteci Novem, porodil se je dné 11. vélikega srpana leta 1814. iz kmetiških roditeljev stare hrvaške korenine Ivan Mažuranić. Gimnazijske nauke je dovršil na Reki, modroslovne pa v Subotišči na Ogerskem. Dasi se je do dobra naučil madjarskemu jeziku in v njem celó prekosil prave madjarske sinove, tovariše svoje, srce njegovo je ostalo vedno hrvaško in močno je bilo, ko je Gaj povzdignil zastavo hrvaško. Še dijak je v Gajevi »Danici« priobčeval mlade pesmi svoje. Ko se je v Zagrebu izučil pravoslovju, pripravljaj se je za odvetništvo ter leta 1841. bil imenovan advokatom

»Gospôda slavna, dovolite mi, da po hrvaški navadi prvo zdravico napijem nevesti in ženinu. Bog ju poživi mnogo mnogo let in ju obsipaj z vsem blagoslovom svojim! Žívela!«

»Žívela!« vzkliknejo vsi gostje in trčijo s kozarci, potem pa nadaljuje oskrbnik:

»Gospôda moja, še nekaj mi je poudariti pri tej priliki. Nam vsem je znano, da bi se danes bržkone še ne bili zbrali na toli lepo slovesnost, ako bi ne bilo — kolín. Mislim, da bomo čudno naključje pomnili vse žive dní, zlasti pa se ga bomo spominjali za kolín; zato želim, da bi še mnogo let klali, ali na Griči naj bi se vnuki in vnukov vnuki in pozni njih potomci radi spominjali te resnične dogodbe.«

»Ali nikdar naj bi ne pozabili,« dodá Erazem, »da treba tudi v najmanjši stvarci redú in natančnosti, zakaj iz majhne pomote ali površnosti lahko nastane velika nesreča.«

»Ali pa sreča, kakor vidimo danes,« reče gospod Gregor.

Luči.

Spisal Anton Funtek.

XVII.

Bogato okrašena soba; dragocena svetilka visi od stropa. Zadaj na postelji leži bolnik upalega lica, toda iskrih očij. Kakor živo oglje mu žaré v globoko vdrtih otlinah; mrzlica mu stresa teló, zobjé škripljejo — hu, tega mraza ne ubranijo vse óne blazine in odeje, katere je nakopičil náse! Nekoliko se dvigne sedaj in segne po zdravilu — bolje mu je, mrzlica pojema; za nocój bode mir. Olajšan si oddahne, léže in zamiži. Ali spati mu ni môči! Nikdar ni bil bolán, takó bolán, da bi moral v posteljo; ali zdaj, ko je slab, da ne more na noge, bolí ga ves život od léže, in le za nekaj trenutkov se morejo zatisniti ščemeče oči... Dobro vidi, kakó prihaja črnokrila noč, kakó se gibljejo nje sence po sobi; vidi tudi, kakó se razbegava noč, kakó se bliža beli dan, in prvi žarek, ki sine v sobo njegovo, najde ga vzbujenega, utrujenega, čmernega. Hudo mu je ležati bolnemu, ko neče priti dobrodejni spanec, ko takó počasi gine ura za uro, kakor bi svinčena utéž ovirala kazalec na

počasnem poti. Kakor môra lega takrat na prsi zavest: drugi spé, jutri se vzbudé okrepčani, ali ti! Tudi druge misli prihajajo v tihi noči in trkajo na zaprta vrata! Ali ni čul rahlih njih stopinj, ali ni slišal trkanja? Bližajo se mu od vseh strani in šepetajo, stočejo, vzdihajo, smejejo se in se družijo v nepregledno kôlo, katero kroži po sobi slikovito neredno, da se mu kàr vrtí pred očmi in v možganih. Ondu čuje nežen glasek, tukaj mogočnejši glas — vsi se odzivajo v srci njegovem. Zaklepaj se mu še takó trdno — zaman! Ta splošni pokoj, katerega prinaša temna noč, vzbuja navidezno mrtve misli in spomine; podnevi spé v svetlobi solnčni. Upali mož ne misli rad! Niti kadar je zdrav, nikar še bolán. Ne zató, ker je morda uverjen, da življenje človeško sploh ni vredno premišljanja, in da je bolje živeti brez mislij ter jemati in uživati, kar baš ponuja denašnji ali jutrišnji dan — zató ne. Toda vaje ni. Mladost njegova ni bila taka, da bi bil moral premišljati; usojeno mu je bilo, da se je porodil v izobilji. Kaj bi bil torej vprašal, kakó živé drugi ljudje, katere uči in bistri neizprosna potreba? Kakor metulj je frfolel od cvetú do cvetú in srkal zgolj slaščice — preprijetno življenje takóvo! Na solnci se porodi lahkoživa stvarca in pogine na solnci; nje življenje je bodra igra, brezskrbno uživanje... Kdo vé, ali bi se mu ne bile odprle oči, da je kdàj ugledal tudi resnobo življenja? Čul je res, da so tudi taki ljudje na svetu, ki morajo trpeti, da živé, ali videl jih ni. Zakaj iskal jih ni. Čemú tudi? Ali naj se uči od njih? Do učenja mu ni; njemu ni bilo treba. Da bi jim lajšal bridkosti? Tega ne umeje, in poleg tega učé tovariši, prav taki, kakeršen je sam, da ni baš tolikanj hudo, kakor kričé nekaterniki. Saj se človek napósled privadi potrebi takó, kakor obilici, privadi, da sam ne vé za nadloge svoje. Bodisi kakorkoli, iskal jih ni, teh siromakov, in jih tudi ne bode. Morda bi mu ostal nevšečen spomin, in takih spominov ne mara. Gladko bodi življenje; kakor je teklo od zibeli, takó tēci do groba; četudi poraja bridkosti, katerih ne ubrani nì zlato nì svila nì bager, dovòlj je nositi te neprilike, nikar še drugih! Dosti je že, da se ne more zapirati zopernim mislim, ki silijo ponoči v zaklenjeni dom. Čemú se je porodil, čemú živí in čemú bode umrl? Ali je bil res potrebno kolesce v splošnem svetóvnem kolesji? Ali bi se bil morda ustavi! velikanski stroj, da ni bilo njega? Kakšno nalogo izvršuje prav za prav? Da jé, pije, da se veselé, kadar ga je volja, da toži, ako se pojavljajo telesne nadloge — ali je to morda namen njegov? Res, neznatna naloga! Toda vzdramil se ne bode nikoli, ker se neče vzdramiti. Kadar okreva, pobegnejo neprijetne te misli, in kolesce neplodnega življenja njegovega se bode vrtelo z drugimi kolesi, dokler se ne

obrabí. Stroj svetá se zató ne bode ustavil nì za trenutek, zakaj to kolesce ni sezalo v druga kolesca, nì zaviralo nì gonilo jih nì . . .

Čuj, kakó se iznova odzivljejo nadležni glaski, kakó šepetajo, stočejo, vzdihajo, kakor bi se rogali zli duhovi! Nejevoljen izpregleda — zaman! Zdaj bliže, zdaj dalje, zdaj nad njim, zdaj tik njega, povsod šepet! Ura tika na steni — ali se ne glasí kakor »brezposelno življenje, življenje brez namena«? — Po glavi mu róji napev, čegar besed ne pozná — nehotoma ponavlja: »Brezposelno življenje, življenje brez namena« . . . Celó žila utriplje: »Brezposelno življenje, življenje brez namena« . . .

Ta strahovita noč, neznosni ti glasovi! Ječé se vzravná na postelji. Okno se svetlí, hvala Bogú, daní se! Zli duhovi, ki ga obkrožajo, ne marajo svetlega dné; zdí se mu, da se razgublajo polagoma — takó, sedaj je utihnil poslednji glas! Sedaj bode mir. Sèn mu lega na trudne oči — morda mu dá okrepílo, zdravje celó. Kakó bode takrat pobegnil iz te uklete sobe v glasno družbo, kjer zvení drugačen govor, srebrn smeh, kjer se péni vino v polnih kozarcih! Nadomestiti hoče, kar je zamudil v dolgočasnih teh dneh, saj je škoda sléharnega trenutka! Lehen nasmeh se mu prikaže na bledem lici — prelepe so podobe te! Kaj se méni sedaj za nadležne óne glasove? Drugače ne bi hotel živeti, kakor živí — življenju jedini namen je končno ta, da se živí! . . .

Dan pogleda v sobo, bolnik spí.

Življenje brez namena! —

Národne stvarí.

I.

Vraže v tržaški okolici.

Priobčil D. M. Obalovič.

I.

Ko se mrlič na smeh drží, tedaj je to gotovo znamenje, da »kliče družega«. Časih se pripetí, da bije ura, ko zvoní mrliču. Takrat pravijo: »Ura naznanja, da bode kdo umrl.« Kadar umrè otrok, prigovarjajo domače žene materi, naj dete obuje, sicer bi se poškodovalo na poti v óni svet in okrvavélo po kamenji in trnji.

Luči.

Spisal Anton Funtek.

XVIII.

ozno v noč. Na mizi brlí lučica; ob postelji sloní objokana žena pri bolnem detetu. Rahlo oklepa njega vročo ročico; plašno gleda na telesce, vijoče se od bolečin; strahoma posluša težko sapo . . . Kakor lučica na mizi mrlí slabotna nádeja v srci máterinem, da ji zanese dobrota božja, da bolnemu miljencu okrepí slabotni dih . . . Trudna je do smrti, ali toliko da čuti svojo slabost! Zdí se ji, da bilo greh, ako bi tujim rokam, in bodisi za nekoliko hipov, prepustila šibkega bolnika. Ko bi se pripetilo najstrašnejše, oprostiti bi si ne mogla nikoli, da ni prebila poleg njega tudi najhujšega trenutka, ko zastane drobno srce, ko ugasnejo mile očí — na veke! To dete je vse, kar je otela iz srečnejše dóbe — zanesi Bog, da bi ostala sáma na svetu! . . .

Malo dobrot, mnogo trpljenja je užila doslej; nje solze so često rosile težko prisluženi kruh. Ali trpela je voljno, samó da ni trpelo dete. Kadar so se ji tolikanj ljubo nasmihala ta rdeča ustna, kadar so se ji takó veselo iztezale naproti te mehke ročice, pozabila je vse! Čudno ali res: to šibko bitje, ki vender sámo potrebuje čvrste opore, krepilo je njo; zánje živí; brez njega ne vé, česa bi iskala na svetu . . . Kolikokrat je veselega srca zrla v prihodnje dní, ko se bode razvijal mali ljubljeneec; kakó svetle sanje so se ji porajale v duši! Kakor greh se ji vidi vse v teh usodnih trenutkih, ko se mlado življenje bori s smrtjo, kar je sanjala kdáj. Presrečna je bila — ali se ji bode res pokoriti za prešérno srečo svojo? Nocoj, v tej uri, mora se odločiti na dóbro ali na húdo, bolezen je prikipela do viška. Tresočo roko mu poklada na čelo — vroče je kakor ogenj; skrbno otira srage ž njega; vsak vzdih ji reže v dušo. Zdajci méni, da je zastala sapa, dete leží nepremično — zbegana se sklóni čéz nje, pridržuje sapo — hvala ti, dobrotni Bog, srčece še utriplje, še se dvigajo stiskane prsi, in — ali more biti res? — zdí se ji, kakor bi bila sapa lahnjša, kakor bi pojemala vročina; vidi se ji celó, da igrá nasmeh na ustnih ljubljencevih . . . Ali nikar tega nasmeha! Kdo vé, kakove nebeške podobe gleda bolniček — nebeške podobe! Groza jo je teh besed! Morda že čuje svetle angeljce, kliče ga k sebi, da bode sam angeljček med njimi — nikdar takó! Bog, ne jemlji ga k sebi! . . .

Glej, nasmeh izginja, prevara ni, nego živa resnica: dete spi. Mlado življenje je zmagalo po hudem bóji; smrtni angelj beži iz sobe . . .

Máterinemu očesu se razgrinjajo nebeške podobe, groza je ni več teh besed!

XIX.

Samotna koč naorskem bregu. Spodaj se pené razljučeni valovi in treskajo ob kamenite stene; dež lije curkoma, svetli bliski se vijó po nočnem nebu. Ali v koči gorí mračna svetilka pred začrnelo podobo Matere božje, sivolasa ženica klečí pred njo . . .

Sléhamn večer gorí ta luč; ne ugasne ni podnevi, ko se véliki dan vsiplje po tesnem dômu. Vsako noč móli pred njo póstarna žena; vela nje ustna šepečejo, drhteče roke se sklepajo. Ubogi ribiški rod daleč okrog pozná to »večno luč«; vsako dete vé povest samotne žene, in vsakdo hití plašno-sočutno mimo koč, kjer domuje bitje, kateremu se je zmračil duh! Celó podnevi, kadar sedí starica pred koč, ko toli brezgibno upira oslabeled okó na nepregledno vodno raván, ko se ji ostri morski veter loví v dolgi laséh in valovi spodaj pojó veličastno večno pesem svojo, ne hodijo radi mimo hiše nabrežne. Saj ne poslušajo radi čudnih besed, ne vidijo radi zbeganih teh pogledov . . .

Dvajset let, morda tudi dèlj! Prav takó viharna noč je bila, ko je jedini sin ostavil mater svojo in šel, da nihče ni védel kam. Blag sin ni bil. V tihi koči so pogostoma odmevale glasne kletve in surove besede njegove; v sosednih hišah je razdvajal družine in trosil prepír v mirno njih življenje. Z jezikom, če treba, tudi s pestjó, prizanašal ni nikomur. Ali mati je trpela voljnó in jokala v samini; zakaj vpričo njega se ni upala. Samotna je prosila Bogá, da bi se poboljšal zlobni sin — vedela je dobro, da je hudoben! Toda ljubila ga je venderle, in prav nje ljubezen ji je živíla óno malo iskro v srci, da ne bode vedno tak, da pride tudi njemu trenutek, prinési ga nebó ali bridko življenje, ko se pokesá surovosti in zlobe ter odprè srce blažjim čustvom . . . Ta hip ni prišel, ali nastopila je noč, ko je ostavil rodni breg brez slovesa, brez ljubezni. Dvajset let je tega, morda tudi dèlj.

Dejali so res, da je utonil, ko se je v temni noči, morda vinjen, vračal domóv, ali verjeti ni mogla takovim besedam. Umeti ni mogla glasóv, katere je čula pogostoma: da je najbolje takó, da se je sam Bog usmilil matere nesrečne. Takšne besede ji niso mogle biti tolažne;

tudi verjeti ni mogla v tako usmiljenost božjo! Utonil ni, te misli se je oprijela in držala krčevito vztrajno; tudi niso našli trupla njegovega. Nerazumno veselo je pozdravila to novico in hvalila dobroto nebeško. Videla ni, kakó začudeni so se ozirali nánjo sosedge in majali z glavo. Ko bi jih tudi videla osuple, nič zató! Dobri ljudje so, in vsekakor jim utriplje mehko srce pod ráskavo obleko, ali srca máterinega ne umejejo. Sploh ne umeje nihče, kakó i sedaj ljubi sina svojega. Hvala Bogú, izgubljen ni, samó z dómi je šel in vrnil se bode. Na kolenih je obetala pred podobo Matere božje, da bode molila zvesto in presrčno, dokler se ne vrne; svetilko je prižgala pred njo, katera ne smé ugasniti, dokler ne ugleda njega, sinú izgubljenega...

Dan za dnevom, teden za tednom, mesec za mesecem je mineval, toda ni ga bilo. Zaman je posedala na bregu in napenjala očí, da bi že v dalji zazrla ljubljenca svojega. Kadarkoli se je prikazala ladjica na sinjih valovih, viharo ji je bilo srce; okó se je širilo, sapa zastajala. Žal, bil je samó ribiški čolnič... Tožno je povabila glavo in šepetala nerazločne besede. V koči pa je brlela večna luč; na večer je molila pred njo... Ali bilo ga ni!...

In osiveli so ji nekdam toli lepi lasjé, ugasnilo je okó, čelo se nagubalo. Umrlo je vse v srci njenem, jedino upanje ne. Iskala ni nikogar, govorila z nikomer; izogibati so se ji začeli. Čimdalje močnejše se je oglašala misel po sosednih kočah, da se ji je zmédlo; matere so pravile deci svoji žalostno povest o ljubezni máterini in zlôbi sinovi. Kakó li poséja v viharji, dežji in solnci na strmem bregu in gleda na morjá široko plan — takó se ne vède pameten človek! Da noč in dan gorí luč v nje hiši pred sveto podobo, to je pobožno, in lepó je res, da móli sléharno noč pred njo — ali, usmili se je Bog! — saj ne vé, kaj móli in čemú... Uboga žena! Da bi ji vsaj smrt poslalo dobrotno nebó! Ali umreti ne more; kdo vé, do kdaj se bode še mučila takó...

Samotna žena že iz davna ni čula takih besed; težko tudi, da bi se menila zánje. Naj mislijo, da je blazna, ali blazna ni. Res se ji časih hoče zmračiti, ali takšni hipi so kratki. Jedino prepričanje, da se vrne sin, odvrča ji blaznost. In če ga bode še čakala leta in leta, priti mora! Videti ga mora in četudi samó za hip; slišati mora, kakó jo plačoč prosi oproščenja, potem umrje rada. Prej ne more, tudi se ji zdí, da bi ne mogla počivati v grobu...

Minilo je deset, minilo dvajset let. Dolga dôba in izgubljena. Češče jo sedaj obhaja misel, početkoma rahlo, a čimdalje krepkeje, da je zastonj upala dolgih dvajset let. Morda so ga res pokopali valovi,

in če ne, umrl je daleč v tujcih, ali pa pozabil mater svojo. Brez-uspešna je bila nje molitev, in zaman je gorela večna luč. Zaprl se torej, srce, molitvam, in ko gasne nádeja v tebi, čemú bi gorela luč? Toda ne, nikakor ne! Morda je že na poti preko širnega mórja — morda se zdajci odpró duri, in on — Bog nebeški, ali ni prav sedaj čula, kakor bi se nekdo bližal hiši — sedaj, sedaj — ne, nič ni! Vihar bučí, dež lije, valovi grmé . . . V taki noči se ne vrača, ko bi tudi res prišel, in vender: prav v taki noči je šel z dómi . . .

Ali gotovo, varala se ni; tanko nje uhó je čulo stopinje! Morda še pomišlja zunaj, morda se bojí stopiti pred mater — veder nasmeh se ji pokaže na velem lici — bojí se stopiti pred mater, ki ga je čakala dvajset let! . . . Glej, kakó svetlo gorí nocoj večna luč! Nji sámi je tudi tolikanj jasno v srci; toli nepopisno čustvo se giblje v njem, kakor bi — — Ne, motila se ni — glej, odpró se vrata — zdajci ugleda na pragu bradatega možá, in ta mož — okó máterino vidi dobro, ta mož, ki stoji kakor ukopán, ki gleda nánjo solznih očij — to je izgubljeni jedíneec njen! Nagovoriti ga hoče, ali duší jo v grlu; vzkliknila bi, hitela mu naproti, ali kolena se ji šibé, stemní se ji, zgrudi se brezzavestna . . .

On pa se sklone čéznjo, in bridke solze rosé nje lice! Kakó strastno poljublja ta blede ustna, te zveste zatisnjene očí, skesan, dober sin . . . Ubožica, kakó jo je prevzela nenádejana sreča! Ali že se oživlja slabotno teló, zdajci izpregleda — »Sin!« vse nje trpljenje in vse nje veselje zvení iz tega vzklika, »sin moj!« . . . Čakala ni brezuspešno, molila ni zastonj! Ona sveta luč ljubezni máterine ni gorela zaman. Sedaj je srečna. Sedaj rada zatisne očí, ako hoče dobrotno nebó, katero ji je dalo učakati najlepši hip vsega življenja! . . .

Vihar vije ob koči, dež lije curkoma, valovi bucé . . .

Jasno gorí večna luč!

S è n.

Zdí se mi, da le sanjala
O ljubezni sem nekoč
In da nikdar ni razvnela
Duše mi ljubezni moč.

Toda niso bile sanje,
In bridkó na duš srcá
O ljubezni pokopani
Pesem, časih mi igra . . .

Cvetána.

»Ako Bogá znata,« reče Andja, ko ugleda Vasa takó odetega, »povejta vender, kaj je?«

»Môlči, žena, in brzo pripravi Vasu kruha v torbo in plosko rakije, pa poslušaj!«

Vaso pripoveduje svojo nezgodo in pristavi, kakó mora ubegniti v goro med hajduke. Žena hoče glasno tožiti, ali Todor ji jezno zapretí s trnovim čibukom, ako ne molčí. Tedaj se Vaso posloví od brata in jetrve ter izgine v temni nôči.

(Dalje prihodnjič.)

Luči.

Spisal Anton Funtek.

XX.

Dobegnila je gôri v stanico in se zgrudila ob postelji. Mračno trepeče svetilka na mizi; s sklonjeno glavo klečí deklê, in vroče solze ji rosé obledelo lice. Nad posteljo visi podobna Matere božje; milo zró očí blažene Device, kakor bi umele bolest tega jokajočega bitja. Često so zrlé nánjo, kadar je vernega srca molila v tesni sobi, kadar je v mirnem zavetju razodevala vsa čustva, katera so ji dvigala in težila nedolžno dušo; zaupno je zrla na mili obraz, kadar je prosila sreče mladi ljubezni svoji, katera se je porodila v nje srci, kakor se poraja tudi v drugih srcih; lepa ljubezen, kakeršne je ni treba biti sram, katero pa mora zaklepati v prsih . . . In vselej je sinil žarek tolažbe iz teh blagih očí, in olajšana je vstala vedno . . . Ali danes ji gine moč, da bi zaupno gledala na Devico božjo, danes se ji zdí, da je ne more utešiti nihče. Sicer se je izjokala, in lože ji je bilo; nocoj jo pekó solze, razbeljene kaplje, ki neusmiljeno užigajo svoje sledi v ledeni obraz . . .

Trpela je dovôlj; jasna ji ni bila mladost. Ali hujše nesreče ni, nego je mladost brez solnčnega svita! — Ostro je pazil oče, da iz njega hiše ni zazvenel nobeden glas siromaštva v svet; ljudém je misliti, da vlada blaginja v njega dômu, in mislili so si res. Tudi sedaj mislijo še. Koga li bi obšla drzna misel, da se mora mož, postavljen na jako odlično mesto v družbi človeški, boriti za vsakdanje življenje; kdo bi znal, da je za resnim čelom njegovim prostora tudi drugim skrbém, ne le ónim, katere prinaša poziv? Častno zastopa svoje

mesto pred svetom, ali trpeti mora on in družina! Pozabljati neče in ne more, kaj je dolžan družbi; samó skrivàj se mora na vso moč upirati zavesti, da je prav za prav samó suženj te družbe in da bi bilo bolje, ako bi priznal vsemu svetu, da je siromak, da je ves ta blišč, v katerega se zagrinja, zgolj odelo, prikrivajoče bédó, skrb za vsakdanji kruh . . .

Zakrivil ni, da je takó. Za to ne more, da se je zrušil zavod, kateremu je zaupal imenje svoje. Ali to je njegova krivica, da v óni usodni dôbi ni bil dovòlj krepak priznati siromaštvo, katero se mu je hipoma naselilo v hišo. In zlá krivica je bila to! Zaradi nje se pokorí leta in leta; nesrečna tista slabost je vir, in sicer neizcrpen vir hudemu trpljenju. Često bi že omagal; samó napačni stid mu brani, da ne zakliče vsemu svetu: »Čujte, takov nisem, kakor si mislite!« In prav zató, ker se je bal svetá, vara dalje sebe in ljudi. Prezgodaj so mu osiveli lasje, prerano se je upognil život, in srce je zledenelo. Kaj more, da je toli osoren z vsakomer? Ni tega olajšila mu ni, da bi se potožil zaupnemu srcu; i dalje mora igrati neprirodno igro, in z bridkim smehom si priznava časih, da jo igra umetno, jekleno dosledno . . .

Pomoči ni pričakoval; saj je tudi ni mogel. Ali ponudila se je venderle. Hud boj mu je razdvajal dušo v minulih dneh; trpel je, kakor še nikoli. Ako le hoče, dobro bode vse! Razkošno bogastvo se iz nova naseli v hišo; pristna, ne navidezna krasota zavlada v nji, in on sam se oživi v blagodejni toploti te ponovljene blaginje . . . Ako le hoče! Bog, kaj bi ne hotel, če bi — ne, on sam ne more ustvariti nove te dôbe; drugo bitje mu mora podati rešilno roko, in to bitje — o njem ne vé, ali mu jo podá! Menil se ni dosti zánje; le kolikor je bilo treba. Časih nekoliko besed, morda tudi hladen poljub na čelo, ako je bil posebno dobre volje, sicer mu ni bilo do hčere. Toliko da je védel, kakó lepo se je razvijalo dekletce; kàr čez noč se je izpremenilo v milo devico, in resnično presenečen je moral gledati nánjo. Nekako zadovoljen je bil celó, da je oče temu lepemu dekletu — res, nič drugega, nego rodni oče! Vzgajal je ni, duševnemu nje življenju ni odkazoval merí. In od tega bitja pričakuje pomoči . . . Tam nekje na konci mesta biva neznamen človek; k njemu se je zatekel v usodni dôbi, ko se mu je zrušilo imenje, in si za visoke obresti izposodil potrebnega denarja. Bog mu je priča, kakó se je ponižal pred tem krošnjarjem in pred samim seboj! Ali za to ni mogel, takisto ne za to, da ni vrnil dolgá, da je podaljševal nesrečno meníco od meseca do meseca, da je celó jemal nova posojila . . . In kdo

more dolžiti njega, ako ima óni lakomnik sina, ki se je zagledal v hčer njegovo? Kolika predrznost sploh, da se takšen črv upa iz prahú, v katerem se je porodil! Ali se mu ni srdito napelo čelo, ko je óni dan oče ponižno in vender odločno snubil za sina svojega, ko mu je malone sočutno razkladal, kakó bi prijala takšna zveza obema? Treščil bi ga ob tlà, prešérnega krošnjarja, zaklenil vrata za njim . . . ali óni je potegnil popir iz žepa in dejal sladko, da je dolg, o katerem govori ta listič, poravnan v ónem hipu, kadar — —

Dalje ni poslušal zbegani mož. Sédel je in si zakril obraz, da ne bi videl izkušnjavca. Toda če ni gledal s telesnimi očmi, zrlo mu je tem bistreje duševno okó — kakšne prizore je videlo! In v duše dnò so zvenele besede: »Ne samó dolg poravnan, nego nova blaginja v hiši!« In potem: »Komu do tega, ali dam tisočák več ali menj, samó da osrečim jedinca! Saj jo vender takó ljubi ta dragi sin, srce bi mu umrlo po nje izgubi! . . . Sicer pa bi mi bilo žal, ako bi moral rabiti pravico, žal že zató — —«

Dovòlj! Jutri — ne, za teden dnij naj pride zopet, takrat mu odgovorí, danes ne more; to je resna stvar, katero je treba premisliti; sam tudi ne more odločevati o nji, to je jasno, in zató — iz nova se je zgrudil upehan na stol, in snubec je bil tolikanj usmiljen, da je odšel, globoko se priklanjaje, morda tudi zavedaje se, da se zgodi, kakor hoče sam. Vsekakor, do rodne krvi mu mora biti najprej, in kje bi bil oče, da ne bi hotel osrečiti toli vrlega sinú? Kaj mu do tega, ako zapušča drugega neizrecno potrtega? Če je pameten, vé, kaj storiti; izgubiti ne more ničesar, pridobiti vse . . . Ako neče biti pameten, njegova skrb; jasno kakor beli dan je vse, kar mu je razložil, torej . . . Prvi ni in poslednji menda tudi ne, ki se udá zlati kovini! Kdo ne bi védel, da na svojem poti lože vztraja siromak, nego bogatin, kateremu je izginilo imenje, kateremu se pa nudi iz nova? Kakó omamne slike se tedaj vrsté pred duševnimi očmi, kakó hrepení srce po zlatem sijaji, in kakó grozen je pogled na minuloost, kamor nehoté uhaja okó! — —

Vso to povest je čula nocoj iz očetovih ust déklica, ki se sedaj grudi ob postelji. Tedaj že, ko jo je poklical k sebi, zatrepetala je, kakor od hude slutnje; toda ko je dokončal s tresočim glasom, otrpnila je od bolečine. Zreti ni mogla očetu v obraz, zakaj stal je pri oknu in strmél v noč; čula je samó zamolkli glas, gledala tukaj pogubo, ondu rešitev . . . Kakor iz dalje so ji zvenele besede o otroški dolžnosti in poslušnosti, potem se ji je zmračilo, in slabotna se je oprijela stola, da ni padla na tlà. Resnično, mladost ji ni bila jasna;

bilo bi ji napósled jedno, ali pride iz hiše očetove, kjer ni pila ljubezni, v drugo hišo, kjer tudi ni ljubezni — ali, ali — baš ljubezni sèn je objel nje dušo; to čuti, da ji zastane, umrè srce, ako bi se udala tej zvezi . . . To je res oče, ki stoji ondu pri oknu; prirodni zakon velevala, da mu bodi poslušna, ali tudi poslušnosti so meje. In vender, brez žrtve ni pomoči . . . Nji smrt, njemu življenje! Ali je to tudi prirodni zakon?

Ne, nocoj se ne more odločiti, nocoj ne! Pred očmi ji plove kakor mrak, jutri se upokojí, jutri odgovorí. Ponóči se ji razbistré misli, saj ji ni premišljati mnogo. Nji smrt, očetu življenje. Ali ni lepo slušati glas očetov, in kolikor teže, tem lepše? In če ga ne more, Bog, če ga jedino sedaj ne more? . . .

Nikjer rešilne poti!

Reci kdo, kje je strašnejša smrt od smrti živočutega srca dekliškega?

In vselej ni zaslužena takova smrt! —

Vir.

Z goré po dolini samótni
Tja v nepremerno plan
Počasi, utrujen od téka
Zigrava vir hladan.

Doklèr se pretakal po góri,
Veselo je šumèl —
Kdo zná li, zakaj pa v dolino
Užaljen je prispèl?

Tam pustil je svojcé na góri,
In pustil dom mirán,
In cvetje in rádost planinsko
Ostavlil je solzán.

A jedno prinesel je s sábo
V dolinski tuji svet:
Spomin na minulostí srečo,
Na gorski dragi cvet . . .

Z goré po dolini samótni
Tja v nepremerno plan
Počasi, utrujen od téka
Zigrava vir hladan.

Kot vzdihé šepèče valovje
In pravi vir takó:
Da slednja je težka ločitev,
Grenkó da je — slovó!

Gr. Novák.

